

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Šárka Kaucká

Vzájemná reflexe pobaltských zemí ve společenském životě
po roce 1991

The Mutual Reflexion of the Baltic States in Their
Social Life after the Year 1991

Praha 2012

PhDr. Marek Příhoda, Ph.D.

Ráda bych poděkovala panu PhDr. Markovi Příhodovi, Ph.D., za jeho podněty, cenné rady a celkové vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. července 2012

.....

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá současnou vzájemnou reflexí pobaltských zemí. Na základě charakteristiky regionu, kapitol z dějinného vývoje prostoru, na jehož území se nyní státy vyskytují, a uvedením některých určujících kulturních reálií zemí, nacházíme společné a odlišné rysy Lotyšska, Estonska a Litvy a národů, které je obývají. Bakalářská práce pak na této stupnici podobnosti a odlišnosti uvádí některé vzájemné stereotypní představy a automatické asociace Estonců, Lotyšů a Litevců o státech, ve kterých žijí, a jistá vnímání o sobě navzájem a pobaltské vzájemnosti. Práce se také dotýká orientace států na jiné regiony a vnímání blízkosti či odlišnosti k jiným regionům a národům.

Klíčová slova

pobaltské země, pobaltský region, Estonsko, Lotyšsko, Litva, národ, etnikum, Estonci, Lotyši, Litevci, stereotyp, autoobraz, heteroobraz, identifikace, vymezování, christianizace Pobaltí, reformace, rusifikace, polonizace, národní hnutí

Abstract

The bachelor thesis deals with the mutual reflection of contemporary Baltic countries. Based on the characteristics of the region like chapters from the historical development of the space, in which the Baltis states now exist, and defining for our topic some specific cultural facts of countries, we find common and different features of Latvia, Estonia and Lithuania and peoples, who inhabit it. Bachelor thesis on this scale similarities and differences indicates some of the mutual stereotypical ideas and automatic associations of Estonians, Latvians and Lithuanians to the states in which they live and certain perceptions about each other and the Baltic mutuality. The bachelor thesis also touches orientation of states to other regions, or differences in the perception of proximity to other regions and nations.

Key words

The Baltic countries, Baltic region, Estonia, Latvia, Lithuania, nation, ethnicity, Estonians, Latvians, Lithuanians, stereotype, autoperception, perception of others, identification, definition, Christianity in the Baltics, the Reformation, Russification, polonisation, National Movement

OBSAH

ÚVOD	6
1 POBALTSKÝ REGION.....	9
1.1 GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA REGIONU	10
1.2 NÁZVOSLOVÍ ANEB BALTSKÝ VERSUS POBALTSKÝ	11
1.3 SDÍLENÁ A NESDÍLENÁ REGIONÁLNÍ IDENTITA	12
1.3.1 <i>Historické předpoklady regionální identity a spolupráce</i>	<i>13</i>
1.3.1.1 Kmenová knížectví, estonské a lotyšské kmeny a jejich začlenění do řádového státu, vznik Litevského velkoknížectví	13
1.3.1.2 Rozdílné státní zřízení Livonska a Litvy – rozdělení moci	17
1.3.1.3 Christianizace a reformace	18
1.3.1.4 Livonské války, Lublinská unie a následná polonizace litevské šlechty	20
1.3.1.5 Situace v Pobaltí v 17.–18. století	22
1.3.2 <i>Fenomén národního obrození Estonska, Litvy a Lotyšska</i>	<i>23</i>
2 JAZYKY	29
3 FOLKLOR	30
4 KOMUNIKAČNÍ SÍŤ.....	32
4.1 KULTURNÍ ROZHRANÍ MEZI ZÁPADNÍM A VÝCHODNÍM SVĚTEM	32
4.2 MULTIKULTURNÍ BALTSKÝ PROSTOR.....	35
5 VZÁJEMNÉ STEREOTYPY POBALTSKÝCH ZEMÍ.....	40
5.1 VYBRANÉ PŘÍSTUPY KE STUDIU STEREOTYPŮ	40
5.2 KONKRÉTNÍ STEREOTYPY VE VZÁJEMNÉ REFLEXI POBALTSKÝCH ZEMÍ ..	42
5.2.1 <i>Stereotypy zahrnující region nebo všechny tři státy.....</i>	<i>43</i>
5.2.1.1 Úzká spolupráce a přátelské vztahy.....	43
5.2.1.2 Informační izolovanost kontra projekty snažící se o změnu.....	43
5.2.1.3 Hospodářská rivalita.....	45
5.2.1.4 Pobaltské národy = jedna rodina	46
5.2.2 <i>Vzájemné estonsko-lotyšské a lotyšsko-estonské vztahy a stereotypy</i>	<i>47</i>
5.2.3 <i>Vzájemné litevsko-estonské a estonsko-litevské vztahy a stereotypy.....</i>	<i>50</i>
5.2.4 <i>Vzájemné litevsko-lotyšské a lotyšsko-litevské vztahy a stereotypy.....</i>	<i>53</i>
ZÁVĚR	57
POUŽITÉ ZDROJE	62

Úvod

Hlavním tématem bakalářské práce je určení, a pokud to bude možné, rovněž charakteristika stereotypů ve vzájemné reflexi tří pobaltských republik: Litvy, Lotyšska a Estonska. Z tohoto důvodu se v první části pokusíme na základě vývoje regionu určit ty prvky, které všechny tři země spojují, a naopak jaké skutečnosti je odlišují. Snahou bude pokusit se objevit pozitivní a negativní stereotypní představy, které by měly svůj základ právě v podobnosti či odlišnosti zemí. Práce se tak zabývá odhalením běžných představ jednoho národa o druhém, dále si pak klade za cíl popis vzájemných představ o jednotlivých státech pobaltského regionu a o určitých stereotypních vnímáních, která se týkají regionu jako takového.

Práce se dělí na dvě části a je dále členěna do několika kapitol. V první části podáváme širší charakteristiku regionu, která má za cíl ho vymežit a specifikovat. Druhá část se zabývá již stereotypy, zahajují ji některé vybrané charakteristiky stereotypů, poté již zmiňujeme některé zjištěné konkrétní stereotypy.

Nástinem dějin pobaltských republik v první části uvádíme ty události a témata, která vznik stereotypů mohly (ať již etnostereotypů nebo stereotypů na úrovni státního celku) přímo zapříčinit nebo ho ovlivnit. Všimáme si také, jaké atributy jednotlivých pobaltských národů a států určují společnou vzájemnost a které je naopak rozdělují, co je spojuje v jeden pobaltský celek a kde se vymezují striktně jako stát, kde na sebe pohlíží jako na obyvatele Pobaltí a v jakých otázkách spatřují zájem národní a identifikují se pouze s vlastní zemí. Dotýkáme se tak otázek spojených s kulturou a národem – otázek jazyka, náboženství, folkloru a kulturní orientace. Širší charakteristika regionu včetně jeho proměny v dějinách, krátké naznačení jeho současné kulturní, politické a hospodářské orientace, i určení rozdílů mezi státy a národy, to vše nám pomůže vymežit prostor, v rámci něhož se mohly stereotypy utvářet. Jen okrajově si pak nastíníme také oblasti, v kterých vznikla nebo vzniká mezi státy spolupráce a jaké společné regionálně a kulturně zaměřené akce nebo projekty probíhají, případně už se uskutečnily, a jaké instituce je finančně podpořily.

Vzhledem k tématu práce je nejvíce použita srovnávací metoda, jelikož stereotypy vznikají na poli vzájemného srovnávání a vymežování. V bakalářské práci vycházíme z děl zabývajících se obecně přístupem k regionu a k možnosti jeho studia. Na základě syntézy

přístupů, které považujeme za užitečné, si jeden zvolíme a region pak dle něho budeme charakterizovat.

Vzhledem k nutnosti zjistit společné a odlišné historické mezníky jsme potřebné informace našli v dílech zabývajících se dějinami regionu. Jelikož stereotypní představy pojíme se současnými národy a státy, věnujeme celou kapitolu jen národnímu obrození. Až s modernizací a vznikem moderních národních států totiž můžeme mluvit o vymezování a identifikaci tak, jak ji známe dnes. Fakta jsme čerpali z prací o dějinách pobaltských zemí a jednotlivé fáze národního obrození vycházejí z klasického díla profesora Miroslava Hrocha. Před národním obrozením můžeme mluvit o regionu, který historicky obývala pobaltská etnika, ale až důsledky obrození mohly zapříčinit uvědomění si vlastních práv a – zprvu sociálních, na začátku 20. století pak již politických – cílů. Národní obrození bylo jednou z příčin vzniku států a pak již geopolitického celku – pobaltského regionu – tak, jak ho známe dnes. Národním obrozením také historické zázemí k bakalářské práci končí, protože pak můžeme hovořit o vztazích moderních; na začátku 20. století vznikly tři státy, na jejichž podobu a s odkazem na tehdejší ústavy navázaly dnešní tři pobaltské země, míra jejich spolupráce je pak následně popisována v dalších kapitolách.

Součástí první části je i kapitola, která se krátce věnuje folkloru. Folklorní příběhy a mytologie jsou témata blízká všem třem republikám. Pobaltské národy si velice váží svého folklorního bohatství. Velice silně je zde pocíťována také pobaltská vzájemnost a zároveň jedinečnost vlastního regionu vůči ostatním. Stejně tak jsme se krátce dotkli kulturní orientace a orientace politické, především proto, že jsou platné pro všechny tři země.

Cílem druhé části předkládané práce bylo nalézt vzájemné národní a státní stereotypní představy. V úvodu definujeme pojem stereotyp, také termíny a procesy, které se stereotypizací souvisí. V následných kapitolách se zabýváme stereotypními představami a asociacemi, zprvu těmi, které se týkají pobaltského regionu jako celku, poté jednotlivými vzájemnými sousedskými vztahy.

Tato bakalářská práce nemá v úmyslu obsáhnout v úplnosti stereotypní představy, spíše ze získaných zdrojů načrtnout obraz, jak v současné době obyvatelé jednotlivých pobaltských republik pohlížejí na region, který my nazýváme pobaltským, do jaké míry existenci tohoto regionu pocíťují, jak silně vnímají pobaltskou vzájemnost či přesněji, jestli existují mezi zeměmi stejně silné vztahy a stejně velký vzájemný zájem, a jak by se daly popsat, nebo se jedná spíše o tři individuální estonsko-lotyšské, lotyšsko-litevské a litevsko-estonské vztahy. Cílem bylo tedy uvést některé konkrétní případy stereotypů.

Důležitým tématem bylo nejen společné vymezování, ale také vzájemný zájem či nezájem o dění v jednotlivých republikách, také jaké vztahy vnímají Estonci, Lotyšši a Litevci za exkluzivní, výhodné a s potřebou je podporovat.

1 Pobaltský region

Pokud chceme sledovat vývoj představ obyvatel pobaltských zemí o sobě samých a jejich susedech, je téma proměn regionu klíčové. Budeme se zabývat otázkami, jakým způsobem lze charakterizovat pobaltský region. Tvořily vždy novodobé státy Estonska, Lotyšska a Litvy region, jak existuje dnes? Jaké geopolitické proměny se děly na tomto území? V první fázi rozboru se zaměříme na možnosti studia pojmu region obecně, následně se budeme zabývat územím, jež tvoří pobaltské země v současné době, a nastíníme vývoj regionu dle počátku vymezených kritérií. Všechny tyto aspekty mají zásadní vliv na tvorbu autoobrazu a heteroobrazu jednotlivých národů, jež jsou buď samy stereotypní, anebo stereotypy způsobují. Jako mezník v historii proměny regionu si určíme fenomén národního hnutí. Nacionalismus a národní koncept tak, jak ho chápeme dnes, je záležitostí spojenou s koncem feudálně uspořádané společnosti a s její proměnou v moderní občanskou společnost. Fenomén národního hnutí započal vnímání rozdílnosti v rámci „my“ jako představitelů jednoho národa a „oni“ jako zástupců ostatních.

Je obtížné specifikovat s přesností jakýkoli region. Přístupy se mohou zaměřovat vždy jen na jisté hledisko směrem k regionu (např. geografické, historické apod.), takové charakteristiky mohou mít svým způsobem tendenci být neúplné nebo vágní. Velkou roli tak například hrálo také to, jaká byla politika zemí, odkud vědci, kteří popisovali region, pocházeli a obdobně.

Historicky je podmíněno, že jednotlivé státy či oblasti se do regionu mohou i nemusí řadit, protože region nepředstavuje jen určitou geografickou entitu, ale je tvořen také historickými vazbami, politikou, obchodem a tranzitními toky, ať již současnými nebo minulými, které s sebou časem přinesly i kulturní propojenost. Této myšlence věnuje prostor i studie profesora Marka Lehtiho z univerzity v Turku¹, která se zabývá širší charakteristikou regionu Baltského moře. Všimá si velkého výčtu možností, jakým způsobem lze určit a studovat region. Dobře patrné je to na rozboru přístupů jednotlivých vědců, jak se jim profesor Lehti ve své práci věnuje. Uvádí proto potřebu několika definic – každou pro

¹ Marko Lehti je profesorem, vyučuje například na Institutu dějin mezinárodních vztahů na univerzitě v Turku. Jeho specializací jsou mimo jiné východoevropský nacionalismus, obzvláště pobaltský a balkánský, a dějiny pobaltských zemí.

alternativní užití a představuje čtyři modely založené na *sítích, sdílených identitách, názvosloví a historickém dědictví*.²

Taktéž Iivi Zájedová ve své knize *Pobaltská regionální spolupráce*³ pohlíží na region pomocí tří aspektů jako na *geografickou entitu, regionální identitu a funkčně vymezený region*.

Protože jsme se rozhodli podat charakteristiku regionu, abychom na ní mohli demonstrovat společné rysy a naopak odlišnost jednotlivých pobaltských zemí a později se na této bipolární stupnici pokusit o rozbor stereotypů, pojímáme aspekty obou autorů⁴ jako výchozí.

1.1 Geografická charakteristika regionu

Proč se vůbec věnovat přírodním danostem určité oblasti, pokud je oblast zájmu zkoumání společnost? Vzhledem k tomu, že i geografická poloha nebo klima mohou být původci stereotypů, uvedeme zde souhrn významných geografických faktorů. Podporuje nás v tom i následující tvrzení: „*Geografie je vlivný faktor v utváření životů obyvatel baltského regionu napříč dějinami*.“⁶

Pokud se zaměříme na čistě geografické hledisko, pobaltský region může být popsán následovně: Státy Pobaltí se rozlohou řadí spíše k menším, stejně tak jsou řídké osídlené, s nízkým počtem obyvatel. Nejvíce obyvatel má Litva s necelými třemi a půl miliony obyvatel (3 244 900).⁷ Lotyšsko má přes dva miliony obyvatel (2 231 200)⁸ a na území Estonska žije přes milion obyvatel (1 340 415).⁹ Území současných pobaltských republik může být rozděleno na tři geografické zóny: Západní pobřežní část, centrální zónu a východní část s většinou jezer, močálů a lesů. Pobaltský region je nížinaté území, nejvyšší bod tvoří vrchol s 318 metry nadmořské výšky. Litevské pobřeží je z větší části lemováno Kurskou kosou.¹⁰ Středisko Nida je oblíbenou destinací – kromě domácích Litevců také turistů z Estonska a Německa.

² LEHTI, Marko. Introduction: Towards Vague Narratives of a Baltic Sea Area. In: LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World: Sea, Region and Peoples*. Berlin 2005, s. 9-33.

³ ZÁJEDOVÁ, Iivi. *Pobaltská regionální spolupráce: Kooperace v regionu v letech 1991–1997 očima estonské politické historiografie*. Praha 2006, s. 184.

⁴ Včetně jejich zjištění.

⁵ Ale samozřejmě i jakéhokoli jiného.

⁶ KASEKAMP, Andres. *A history of the Baltic States*. London 2010, s. 1.

⁷ <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/Pagrindiniai_rodikliai_internetui_1102_En.xls>

⁸ <<http://www.csb.gov.lv/en/statistikas-temas/population-key-indicators-30624.html>>

⁹ <<http://www.stat.ee/34277>>

¹⁰ Část patří Kalinigradské oblasti, která je součástí Ruska.

Daleko více turisticky vyhledávaným místem je další pobřežní město, lotyšská Riga. Má největší počet obyvatel z pobaltských měst. Otázka postavení Rigy v rámci regionu je sama o sobě vůči zvolenému tématu přínosná, protože i názor na významnost Rigy můžeme nazvat stereotypní. Riga bývá zeměmi vně Pobaltí vnímána jako regionální centrum: „...*třebaže ani Estonsko, ani Litva nikdy neuznaly její vedoucí roli.*“¹¹ Zároveň je Riga jednou z nejsilnějších asociací, a tedy i stereotypem, Estonců a Litevců vůči Lotyšsku, jak vyplývá například z výzkumu Katri Aivare *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia*.¹² Z uvedeného je patrné, že Riga může být z vnějšku pobaltského regionu brána jako jeho symbol a uvnitř něj jako dominanta Lotyšska.

Dalším výrazným geografickým prvkem je množství ostrovů, které patří Estonsku. Vlastní na 1 500 ostrovů a největším z nich je Saaremaa v Baltském moři. Ostrov byl také jedním ze zmíněných symbolů, které dle Lotyšů charakterizují Estonsko, naproti tomu Estonci vnímají ostrovy jako odlišující znak své země od zbytku regionu.¹³

1.2 Názvosloví aneb baltský versus pobaltský

V úvodu je důležité rozlišit si dva termíny, které se občas mohou zaměňovat anebo překrývat. Může k tomu dojít například chybným překladem či tím, že uvažujeme-li o problematice regionální identity Litvy, Lotyšska a Estonska, ke stírání pojmů může v určitých kontextech dojít.¹⁴

V češtině máme tu výhodu, že rozlišujeme mezi přídavnými jmény baltský a pobaltský, přičemž pobaltský region vnímáme jako termín označující státy Litvy, Lotyšska a Estonska a termínem baltský širší prostor zemí, jejichž pobřeží lemuje Baltské moře. Kromě třech zmíněných států do tohoto regionu z jistých historických nebo ekonomických důvodů řadíme ještě Německo, Polsko, Rusko, Finsko, Dánsko a Švédsko. V anglickém názvosloví takto jednoznačné vymezení není, jelikož termín *baltic* může vypovídat o obou oblastech, v úzkém i širším pojetí.

¹¹ ZÁJEDOVÁ, Iivi, *c. d.*, s. 37.

¹² AIVARE, Katri. *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia*. Tartu 2009. Dostupné z WWW <<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/9205/Aivarekatri.pdf?sequence=1>> s. 80; 118–126. Účastníci byli povinni přinést na diskuzi obrázek, který by charakterizoval Lotyšsko a objasnit jejich výběr.

¹³ Tamtéž, s. 80, 118–126.

¹⁴ Například je zcela přirozené, že nedochází k sebeidentifikaci pouze v rámci jednoho regionu, zvláště pokud region baltský je širší a pobaltský region můžeme vykládat také jako subregion baltského prostoru.

1.3 *Sdílená a nesdílená regionální identita*

„Během posledních více než deseti let proběhlo hodně bouřlivých debat na téma, zda si jsou pobaltské státy podobné, nebo se liší.“¹⁵ V tomto kontextu považujeme termíny Iivi Zájedové – vnitřní heterogenita a vnější homogenita regionu – za významné.¹⁶ Samotné pobaltské státy si uvědomují, jak bylo naznačeno, že je okolní svět vnímá jako jednu entitu. „Například mnoho cizinců nezná Estonsko, ale vědí, co je Pobaltí. Lidé nerozeznávají moc prvků, zvláště o Lotyšsku a Litvě, ale pokud řeknete pobaltské státy, mají jasno. Pokud jste z Estonska, Lotyšska nebo Litvy, rozdíly mezi zeměmi jsou více citelné. Naproti tomu pokud jste odjinud, díváte se na ně jako na jeden element.“¹⁷ Odlišnosti ale mezi jednotlivými pobaltskými republikami existují. Nejsilněji to platí pro Estonsko a Litvu. Ve studii *Where East meets West* Eiki Berg uvádí: „V druhé polovině devadesátých let 20. století si tři pobaltské státy vybraly tři různé cesty k následování: Estonci proklamují svoji podobnost se severskými státy, Litevci argumentují ve prospěch tradic spojených se střední Evropou a oslavují časy Polsko-litevské unie. Jenom Lotyši jsou přesvědčeni, že jejich identita leží uvnitř regionu Baltského moře.“¹⁸

Také Jana Tesařová, která je významnou osobností slovenské baltistiky a zaměřuje se na studium Lotyšska a Estonska, uvádí, že nejbližší jsou Estonci podobní Finům, a to kvůli etnické a jazykové příbuznosti a také kulturní, náboženské a historické blízkosti. Do popředí vyzdvihuje přítomnost Skandinávců (Švédů na straně Finska, a Dánů a Švédů na straně Estonska) na území obou zemí a také to, že obě země byly součástí carského Ruska. Fini jsou z jejího pohledu národem, který je Estoncům nejbližší nejen z etnického, kulturního a geografického hlediska, ale také kvůli tomu, že od začátku 90. let je Finsko nejvýznamnějším estonským obchodním partnerem. „No a Finsko sehrává také nesmírně důležitou roli moudrého rádce a zkušenějšího bratra při prosazování Estonska na mezinárodní politické scéně.“¹⁹ Vzdálenější vazby cítí v rámci estonsko-lotyšských vztahů, i když spatřuje společný osud v tom, že ani Estonci ani Lotyši nevytvořili vlastní stát a sedm set let bylo střední a severní Lotyšsko (Vidzemsko) a jižní a střední Estonsko (Ugandi, Sakala, Viljandi, Järvamaa)

¹⁵ ZÁJEDOVÁ, Iivi, c. d., s. 41.

¹⁶ Tamtéž, s. 36.

¹⁷ AIVARE, Katri, c. d., s. 85.

¹⁸ BERG, Eiki. Chapter 3 : Where East meets the West? Baltic States in Search of New Identity. In HAYASHI, Tadayuki; HIROSHI, FUKUDA. *Regions in Central and Eastern Europe: Past and Present* [online]. [s. l.] 2007 [cit. 2011-11-18]. Dostupné z WWW <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no15_ses/contents.html> s. 2.

¹⁹ TESAŘOVÁ, Jana. *Kapitoly z lotyšskej a estónskej literatúry a kultúry: Z „krajiny tisícich ostrovov“*. Bratislava 2001, s. 8.

součástí německého feudálního státního útvaru Livonska²⁰. Kromě podobného historického vývoje vnímá větší blízkost Lotyšů k Estoncům, více než k Litevcům, a to kvůli luteránskému vyznání většiny obyvatel obou zemí, protestantskému rázu kultur a v tom, že národní obrození obou zemí proběhlo téměř současně a ve vzájemné podpoře obou národů.²¹

Nejvolnější svazek cítí mezi Litevci a Lotyši. Zdůrazňuje úzkou provázanost s Polskem, což se otisklo v litevské kultuře, a že „*kvůli odlišnému historickému vývoji se etnicky a jazykově příbuzní Litevci a Lotyši od sebe natolik vzdálili, že v současnosti se svými rodnými jazyky navzájem nedorozumí.*“²² Rádi bychom ale uvedli, že takto vymezené „pocity blízkosti“ v rámci širšího regionu jsou alespoň na straně Litvy sporné.

Ač tedy Pobaltí lze v současné době vnímat jako jeden region a samotné státy vnímají určitou spřízněnost²³, existují zde prvky, které výrazně jednu zemi odlišují od druhé a způsobují kromě pocíťované „pobaltské vzájemnosti“ i pocit blízkosti k jiným státům či regionům. Jaké jsou tedy konkrétní společně sdílené hodnoty, které Estonci, Lotyši a Litevci vnímají jako baltské či pobaltské, co je tím, co způsobuje onu vzájemnost, a jaké hodnoty mají společné s dalšími oblastmi? Všechny tyto aspekty mají určitou spojitost s dějinami, jazykem, náboženstvím, folklorem a tradičními hodnotami, popřípadě obchodem. K pochopení a vymezení orientace jednotlivých pobaltských zemí je nutné k těmto aspektům přihlédnout.

1.3.1 Historické předpoklady regionální identity a spolupráce

Dějinný faktor je ve vymezení pocitů blízkosti či naopak odlišnosti pobaltských zemí nezpochybnitelný. Určité mezníky, mající vliv na vznik stereotypů, považujeme pro utváření regionu a historického povědomí o sousedních zemích za zásadní, a proto je zde alespoň ve stručnosti uvedeme.

1.3.1.1 Kmenová knížectví, estonské a lotyšské kmeny a jejich začlenění do řádového státu, vznik Litevského velkoknížectví

Za první historický mezník považujeme vznik kmenových knížectví litevských, lotyšských a estonských etnik. Pro pochopení vývoje prostoru, který dnes náleží pobaltským

²⁰ Livonsko je historické území východně od Rižského zálivu zabírající oblast dnešního severního Lotyšska a jižního Estonska. Livonsko, setávající zpočátku z biskupství, svobodných měst a území přímo ovládaných řádem, během 15. století díky mocenskému boji postupně sláblo, až během tzv. Livonských válek bylo rozděleno mezi Polsko-litevskou unii, Švédsko a Dánsko.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

²³ Zejména politickými událostmi 20. století.

republikám, je zapotřebí se zastavit v období jejich vzniku a jejich pozdější konsolidace do vyšších územních celků. Zde můžeme spatřit začátek odlišného vývoje litevských zemí od zemí estonských a lotyšských. V raném středověku se lotyšská a estonská kmenová knížectví stala součástí řádového státu, dnešní severní Estonsko bylo do roku 1346 pod nadvládou Dánů a poté i ono přešlo pod správu řádového státu, naproti tomu Litva pod vládou vlastního silného panovníka utvořila státní útvar – Litevské velkoknížectví. Od raného středověku tak započal pro Estonsko a Lotyšsko odlišný historický vývoj, rozdílný od toho v Litvě. Současné politické hranice regionu jsou výsledkem událostí 20. století.²⁴ Celkem osm staletí se jednalo o nestabilní historický prostor, kdy dědicové estonských a lotyšských zemí byli, jak už jsme zmínili, od dobytí řádem součástí různých velmocí a tvořili v rámci těchto území nevládnoucí společenskou vrstvu. Etnické hranice Litvy se s postupnou expanzí a později po spojení s Polskem nekryly s hranicemi historickými. Ještě v 19. století současné republiky neměly vlastní státnost. Společný historický vývoj všech tří zemí můžeme spatřit až ve chvíli, kdy se stanou území, která dnes tvoří Estonsko, Lotyšsko a Litvu, součástí carského Ruska, tedy až v úplném závěru 18. století.²⁵ Spolupráce, ať už symbolická nebo faktická, započala až v době vzniku tří nezávislých států, které kromě geografické blízkosti pojila obdobná situace v tom, že se staly třemi novými malými národními státy, utvořenými na základě odtržení od Ruského impéria.

Příchod předků na území současných pobaltských zemí je pro naše bádání o stereotypch relevantní ještě z dalšího hlediska. Rekonstrukce tohoto úseku dějin byla důležitá pro inteligenci v dobách národního sebeuvědomování, kdy se studovaly historické kořeny a jedinečnost původních národů, jejich jazyk a lidová kultura. Studium předkřesťanského způsobu života etnik tak bylo u zrodu moderních pobaltských národů. Ale stejně tak je dávná předkřesťanská minulost a kultura oblíbená a vzpomínaná i v současné době a tato obliba tak tvoří pojítka mezi pobaltskými státy a je prvkem, který posiluje regionální cítění.²⁶

²⁴ Konkrétně vyhlášení samostatnosti z desátých let (16. 2. 1918 pro Litvu, 24. 2. 1918 pro Estonsko a 18. 11. 1918 pro Lotyšsko) a následné uznání vzniku tří nezávislých států z roku 1991, které vycházely z hranic republik meziválečného období.

²⁵ V roce 1795 po trojím dělení Polska.

²⁶ Romantizující vyzdvihování způsobu života pohanů, a naproti tomu chápání vpádu křížáků jako násilné přerušování vlastních tradic (nejen podrobení materiální, ale i duchovní, vyvrácení chápání světa), je společné pro lotyšskou a estonskou kulturu. Na straně Litvy můžeme spatřit paralelu v romantickém výkladu historie rodu Gediminovců (zakladatel Gediminas, litevský velkokníže 1316–1341), za jejichž vlády zažívala Litva největší rozmach (hlavně za vlády Vytautase Velikého).

V období let 1000–1200 docházelo k utváření protofeudálních politických celků, tzv. kmenových knížectví, která nahradily rodové instituce. Menší knížectví se postupně měnila v kmenové svazky. Z nichž lze již ke konci 12. století určit sídelní oblasti Prusů, Jatvingů, Litevců a Lotyšů. Jatvingové byli později asimilováni, stejně tak jako Prusové. Dalšími kmeny, které zde můžeme lokalizovat, byli Aukštaitové, Žemaitové, Kurové, Zemgalové, Sélové a Latgalové.²⁷

Na území Estonska můžeme na začátku 13. století rozlišit zhruba osm větších celků – země Ugandi a Sakala v jižním Estonsku, Virumaa, Harjumaa, Järvamaa a pás severního pobřeží Rävalla, Läänemaa a Saaremaa v západním Estonsku.²⁸ Ugrofinští Livové, kteří měli kontakt s Kury, byli v průběhu století asimilováni lotyšským etnikem, takže v současné době tvoří již jen několikasetčlennou populaci na území současného Lotyšska a Estonska, ugrofinskou livonštinou z nich mluví ještě daleko méně lidí.

Do dnešních dnů existují rozdíly mezi potomky kmenů, jež přišly na území dnešního Pobaltí. Mezi jednotlivými kraji existují velké odlišnosti a dialekty jsou mnohem variabilnější. Můžeme zmínit rozdíly mezi Aukštaitskem a Žemaitskem. Žemaitsko bylo cílem expanzivních snah řádu a až do začátku 15. století proto netvořilo jádro Litevského velkoknížectví. Trvale se totiž toto území podařilo Litvě získat až po bitvě u Grunwaldu roku 1410. Odlišný historický vývoj způsobil také například to, že většina Latgalců je katolická, narozdíl od zbytku protestantského Lotyšska.

Osud estonských a lotyšských kmenových knížectví zpečetil a vznik řádového státu zapříčinil příchod Mečových²⁹ a Německých rytířů. Podrobení území křižáky a s tím spojená christianizace nebylo záležitostí jednoho výpadu, ve skutečnosti trvalo přes století a půl. Počátky souvisí s činností kupců, kteří zde působili a zprostředkovali obchod ze západu na východ. S kupci přišli také misionáři. Šíření víry představovalo důvod příchodu křižáků jen částečně, daleko větší motivací byly mocenské ambice.³⁰ Získání území kmenových knížectví umožnil také systém výstavby hradních pevností, které sloužily jako opěrné body expanze a z kterých křižáci postupovali dále proti jednotlivým kmenům. Scénář dobývání byl

²⁷ Latgalsko tvořilo nejrozsáhlejší kmenové území a Latgalové byli ve svém sociálně politickém vývoji nejúspěšnější.

²⁸ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 1996, s. 16–17.

²⁹ Řád vznikl roku 1202, byl založen v rámci biskupství Alberta z Buxhoevedenu a podléhal přímo biskupovi. Řád byl pojmenován *Fratres Militae Christi*, ale kvůli červeným mečům na bílém štítu byli jednoduše nazýváni Mečovní rytíři. Můžeme se setkat také s termínem Livonský řád. DAUGIRDAITĖ - SRUOGIENĖ, Vanda. *Lietuvos istorija: Naujo kaimyno, vokiečių, atsiradimas lietuvos pasienyje*. Vilnius 1990, s. 36.

³⁰ PLAKANS, Andrejs. *A Concise History of the Baltic States: The new order, 1200–1500*. New York 2011, s. 33–34.

obdobný – po dobytí území konvertovali místní na křesťanskou víru, což bylo spojené s výstavbou kostelů, a pak připojili území pod biskupskou správu. Jednou z nejnámennějších pevností byla hned ta první založená Albertem z Buxhoevedenu³¹ roku 1201 – Riga. Resistence proti křižákům se lišila, některé země se podařilo dobýt snadněji, některé odolávaly déle, jiné se podařilo získat až po spojení obou řádů Viterbskou smlouvou z roku 1237. Jednou z dalších příčin úspěchu křižácké expanze byl také fakt, že v době příchodu křižáků nebylo žádné z kmenových knížectví dominantní, žádný z místních panovníků nebyl tak silný nebo výrazněji neusiloval o získání území okolních kmenů, aby započal expanzi, a tedy i sjednocování knížectví. Křižáci využívali ke své expanzi činnosti i obyvatele podrobených knížectví, takže se nepřáteli nestávali jen oni, ale také místní kmeny. Například v tažení na estonská území již byli přítomni poražení Latgalové a Sélové, takže Estonci vnímali jako nepřátele pak i je. Právě toto zapříčinilo, že se nikdy nevytvořila iniciativa spojit se proti křižákům.³² Proces christianizace mocenského jádra řádového státu, jenž se stal nejdůležitějším členem livonské volné konfederace duchovních, feudálů a měst, nazývané také prostě jako Livonsko, skončil koncem 13. století.³³

Existuje několik tezí v otázce, jaké příčiny stojí za možností Litvy utvořit středověký stát. Shoda ale panuje v tom, že utvoření raně feudálního celku Litvy zapříčinily jak vnější, tak vnitřní předpoklady. Litva měla ke konsolidaci vhodné podmínky vzhledem ke geografickému postavení, byla totiž izolovaná od řádu Mečových rytířů i tím, že řád zahájil svůj postup ze severu a litevská knížectví tak byla po dlouhou dobu ušetřena jeho náporu, který započal svou expanzi dobýváním lotyšských a estonských knížectví. Související příčinou je také čas, který byl litevským knížectvím udělen – měly možnost se dále přirozeně vyvíjet, sílit a nakonec konsolidovat pod mocí jednoho nejsilnějšího panovníka, jenž v rámci systému lenních knížectví sjednotil území eliminací svých příbuzných.³⁴ Litevci tak zůstali svobodní, společně s Žemaitiskem, zároveň však neustále vystaveni útokům řádu, který je obklopoval z obou stran.³⁵

Prvním panovníkem, kterému se podařilo ve svých rukou soustředit většinu moci a je spojen s počátky litevské státnosti³⁶, byl Mindaugas.³⁷ „*Sňatkovou politikou, likvidací*

³¹ Byl prvním, komu se podařilo zde, konkrétně na území Livů, usadit.

³² Tamtéž, s. 43.

³³ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 34.

³⁴ JUOZAS, Jakštas, *c. d.*, s. 44–45.

³⁵ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 49.

³⁶ Konkrétní zmínky v pramenech - například Volyňská kronika.

³⁷ JUOZAS, Jakštas, *c. d.* s. 45.

*odpůrců a válečnými úspěchy se Mindaugasovi podařilo soustředit ve svých rukou většinu moci. Stal se prvním a posledním litevským králem a nechal se pokřtít.*³⁸

Ve 20.–40. letech 14. století, za velkoknížete Gediminase se litevský stát upevnil, mohl započít expanzi a podrobil si řadu ruských knížectví. Válečná tažení však zdaleka netvořila jediný prostředek pokroku litevského panství. „*Gediminas, stejně tak jako celá jeho dynastie až do 16. století, uskutečňoval obratnou sňatkovou politiku, kterou k Litvě připoutával ruská i polská knížata. Litevská expanze byla podpořena i hospodářským zázemím. Litevský panovník získal kontrolu nad důležitými trasami dálkového obchodu z Polska a Prus na východ, z Livonska na jihovýchod.*“³⁹ Litevské velkoknížeství se tak do poloviny 15. století stává zkonsolidovanou expandující zemí, jednou z těch, které v této době utváří podobu regionu. Expanze vyvrcholí za doby vlády velkoknížete Vytautase Velikého, který několikanásobně rozšíří území utvořené z původních kmenových knížectví.

Pokud bychom měli shrnout první kapitoly estonských, lotyšských a litevských dějin, z příbuzných litevských a lotyšských kmenů zůstali pouze Aukštaitové a Žemaitové svobodní, Prusové byli podrobeni Řádem německých rytířů a asimilováni germánským etnikem. Lotyšské kmeny byly postupně podrobeny řádovým státem, Sélové jako poslední, Latgalové pak byli do Livonských válek součástí řádového státu a poté jako jediní potomci lotyšských kmenů do konce 18. století součástí polsko-litevského soustátí. Estonské kmeny byly zprvu rozděleny: Jižní připadly taktéž řádovému státu, zato severní čelily expanzi ze severu a východu, aby se pak taktéž od roku 1418 staly součástí Livonské konfederace. Estonské a lotyšské kmeny se staly součástí Livonska, litevské kmeny až na Prusko zkonsolidoval Mindaugas do Litevského velkoknížectví, a poté postavení země upevnil Gediminas a zahájil jeho expanzi.

1.3.1.2 Rozdílné státní zřízení Livonska a Litvy – rozdělení moci

Státní zřízení obou celků – Livonska a Litevského velkoknížectví, v nichž se ve středověku nalézala lotyšská, estonská a litevská etnika, se značně lišila. To způsobilo jiné rozložení moci elit v rámci těchto území a svůj vliv to má až do dnešních dnů. Zprvu měl v Livonsku největší moc řád, postupně ale sílil mimo šlechtu a církve také politický vliv měst, která byla samosprávná a měla svůj vlastní majetek. Jejich význam a velikost rostly s bohatstvím a již ve 14. a 15. století měla poměrně velkou autonomii. Naproti tomu Litva zůstala až do dob modernizace vysloveně agrární zemí, postupně silné postavení panovníka

³⁸ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 51–52.

³⁹ Tamtéž, s. 54.

bylo oslabováno, majetná a vlivná byla především šlechta a magnátské rodiny, jež vlastnily rozsáhlá panství, a města neměla takové privilegované postavení jako v Livonsku.

1.3.1.3 Christianizace a reformace

Ve všech třech pobaltských zemích proběhla christianizace podle západního vzoru, na litevském území nejpozději a za odlišných podmínek než na estonském a lotyšském. Jak jsme již zmínili, christianizace estonských a lotyšských území ve 13. století byla přímým důsledkem působení řádů Mečových a Německých rytířů, pro porobené místní obyvatelé bylo po jejich příchodu povinností přijmout křest.

Litevskému etniku křesťanství zprostředkovali jeho panovníci. U nich se jednalo spíše o pragmatická rozhodnutí. První přijal křest velkokníže Mindaugas, aby upevnil svou moc a získal na svou stranu řád. Po přijetí křtu byl v roce 1253 dokonce korunován na krále. Křesťanství se ale zřekl, a tak systematickou christianizaci Litvy zahájila až unie mezi Polskem a Litvou nazývaná Krevský akt. Přijetí křtu podle západního ritu bylo jednou z podmínek, aby mohl litevský velkokníže Jagello obsadit polský trůn. Přijetí křesťanství také urychlilo feudalizaci společnosti.

Dalším mezníkem v dějinách pobaltských zemí se stala reformace. Na Litvě zasáhla do osudu země v polovině 16. století. Luteránství nezaznamenalo větší úspěch, zato druhá vlna reformace – kalvinismus se po zemi rychle rozšířil. Nositeli reformace byli ochranovští a především kalvinističtí kazatelé, které ochraňovali nejmočnější magnáti své doby. Státním náboženstvím se kalvinismus nestal.⁴⁰ Po uzavření Lublinské unie s Polskem, která byla mimo jiné výsledkem potřeby větší vojenské pomoci od polského spojence během Livonských válek, nastala důsledná rekatolizace země, zvláště pak v 18. století. Hlavním zprostředkovatelem rekatolizace na Litvě se stal jezuitský řád, který se vedle intenzivní misijní činnosti mohl opřít o školskou síť v čele s Vilniuskou akademií založenou roku 1579. Vztah prostého lidu ke katolické církvi se upevnil během národního obrození, kdy se církev postavila přirozeně na stranu národních obrozenců, jelikož Litva v tu dobu již byla součástí carského Ruska, a katolická církev tak neplnila roli státního náboženství. Výsledkem je, že v současné době má Litva 79 % obyvatel, jež se hlásí k římsko-katolickému vyznání, zatímco k protestantskému pouze 1,9 %.

V Livonsku se první hlasatelé luteránské reformace objevili na začátku 20. let 16. století a reformace se uchytila hlavně ve městech v čele s Rigou. Roku 1554 bylo

⁴⁰ Tamtéž, s. 73.

luteránství prohlášeno sněmem jako státní náboženství. V té době se zformovala lotyšská a estonská náboženská obec. Roku 1561 poslední velmistr řádu přestoupil k luteránství a řád byl rozpuštěn.

Během období carské nadvlády byla luteránská církev na území neruských etnik dnešního Estonska a Lotyšska zcela legalizovaná. Ruské samoděržaví uznávalo svébytnost luteránských gubernií už od získání těchto zemí Petrem I. Německo-baltská šlechta si udržela svá privilegia a luteránská církev byla její oporou. Od 18. století se však v opozici k oficiální luteránské církvi objevilo hnutí ochranovských a začalo narušovat monopol státem uznávané církve. Hnutí zde existovalo do druhé poloviny 19. století.⁴¹ Reformace ale na území dnešního Estonska a Lotyšska byla úspěšná, k protestantismu se dnes hlásí většina Estonců i Lotyšů.⁴²

1.3.1.3.1 Konsolidace litevského státu, expanze a boj s řádem, zánik řádu

K rozkvětu Litevského velkoknížectví došlo za vlády bratrů Algirdase a Kęstutise v letech 1345–1377. Kęstutis bránil s úspěchem území Litvy a Žemajtska proti řádu, zatímco Algirdas pokračoval ve východní expanzi proti ruským knížectvím a dařilo se mu také na jihu v bojích s Tatary.⁴³ Syn Algirdase Jagello⁴⁴, jenž se stal po smrti otce velkoknížetem, si uvědomoval nutnost zajistit si spojence proti řádu, který byl jedním z největších rivalů Litevského velkoknížectví. Nabízelo se spojenectví buď s Moskvou, nebo s katolickým Polskem. V roce 1382 se uvolnil polský trůn. Mezníkem v dějinách Litvy se stal akt z Krevy z roku 1385. Po splnění polských podmínek se stal Jagello v březnu roku 1386 polským králem Vladislavem II. Litva tak ztratila jednoho západního rivala a získala spojence.⁴⁵

Nezávislost po Krevském aktu pro Litvu zajistil Vytautas, který se stal mluvčím opozice, jež nesouhlasila s včleněním Litvy do Polského království a s obsazováním úřadů polskou šlechtou. Přesvědčil Jagella, aby mu smlouvou z roku 1392 předal správu Litvy. Ale až Horodelskou smlouvou z roku 1411 bylo právně zajištěno, že se Litva stala polským smluvním partnerem. Litevská šlechta získala právo volit si po smrti Vytautase nového panovníka. Volba jak polského krále, tak litevského velkoknížete se staly závislé na souhlasu smluvního partnera. Krevský akt znamenal teprve personální unii dvou zemí, na konci

⁴¹ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 41.

⁴² Ač kraj Latgalsko uvnitř Lotyšska je katolický, což souvisí s jeho odlišným historickým vývojem od zbytku Lotyšska.

⁴³ GERUTIS, Albertas. *Lithuania: 700 years*. New York 1969, s. 55.

⁴⁴ Nebo Jogaila.

⁴⁵ Tamtéž, s. 58–60.

14. století se tak jednalo ještě o dvě samostatná a samosprávná území, jež spojovala pouze osoba panovníka.⁴⁶

Právě Vytautasovo panování hodnotí historici jako jednu z nejslavnějších kapitol litevských dějin. Za vlády Vytautase Velikého se prohloubila vnitřní konsolidace státu, upevnilo se mocenské postavení Litvy, pokračovala úspěšná zahraniční politika a byl poražen řád. Roku 1410 porazily spojené polsko-litevské oddíly řádové vojsko u Grunwaldu. Definitivně byl Řád německých rytířů poražen roku 1422, ztratil všechna polská území, zůstala mu pouze oblast Východních Prus, ovšem jako léno polské koruny. Změny mocenských poměrů ve východní Evropě a technicko-hospodářské proměny v závěru 15. a první čtvrtině 16. století způsobily další pokles významu řádu a jeho konečný zánik za reformace. Tím skončila středověká nadvláda řádu nad estonskými a lotyšskými územími a území si rozdělily nové mocnosti.⁴⁷

Od konce 15. století se Litva musela vyrovnávat s expanzí Moskvy. Ta zahájila dobývání území bývalé Kyjevské Rusi, které bylo v držení velkoknížectví. Moc Moskvy rostla a po zbavení se tatarského jha se stávala čím dál tím větším a silnějším soupeřem. Vzájemné potyčky přerostly v devadesátých letech 15. století do otevřené války. Neúspěchy v bojích s Moskvou dále přispívaly ke sblížení Litvy s Polskem, které vyvrcholilo během Livonských válek.

1.3.1.4 Livonské války, Lublinská unie a následná polonizace litevské šlechty

Válku o území Livonska zahájil roku 1558 car Ivan IV. Vasiljevič, který o zisk zemí, jež byla dříve součástí Livonské konfederace, usiloval. Ve své snaze však neuspěl, roku 1582 smlouvou v Jamu Zapolském Ivan IV. Vasiljevič dosáhl pouze zpětného navrácení ruských měst, jež během války připadla sousedům. Livonsko se tak ocitlo v polsko-litevském držení. Druhým vítězem Livonských válek bylo Švédsko, které získalo Estonsko a Ingermanland, což bylo roku 1583 uznáno i carem Ivanem IV. Vasiljevičem, a třetím Dánsko, jež získalo ostrov Saaremaa. Jak švédský, tak polský král po Livonských válkách potvrdili nadvládu německo-baltských feudálů na dobytém území a položili tak základ výjimečného postavení pobaltské nobility.⁴⁸

Litva byla během Livonských válek oslabená, potřebovala větší zaangažovanost polského spojence v Livonských válkách. Ten jí poskytl výměnou za odlišné postavení Litvy

⁴⁶ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.* s. 67.

⁴⁷ Tamtéž, s. 60.

⁴⁸ Tamtéž, s. 84.

ve společné unii. Vznikla tak *Rzeczpospolita*, tedy skutečná, reálná unie s Polskem. Tento akt nazývaný Lublinskou unií byl uzavřen v srpnu 1569. „*Za polskou vojenskou angažovanost musela Litva souhlasit, že předá Polsku Volyň, Podlesí a Kyjevsko. Po Lublinské unii od roku 1569 šlechtici obou zemí nyní společně volili panovníka – polského krále, který se automaticky stával i litevským velkoknížetem. Tím odpadl dosavadní samostatný volební akt ve Vilniusu. Obě země měly nyní společný sněm a zahraniční politiku. Bylo též zrušeno omezení nabývat majetky v druhé zemi.*“⁴⁹

Vážným důsledkem vzniku unie se stalo urychlení procesu polonizace litevské šlechty. Litevština stála teprve na počátku knižní kodifikace, a pokud litevští šlechtivi uvažovali o uplatnění a kariéře ve společném soustátí s Polskem, přizpůsobení se polskému prostředí bylo nevyhnutelné. Vzrůst politického významu šlechty souvisel se změnou její ekonomické úlohy, která zakládáním panských velkostatků bohatla. Hospodářský rozkvět se sice odrazil i na rozvoji měst a městeček, politicky ale na Litvě, jak již bylo naznačeno, zůstávalo měšťanstvo zcela ve stínu šlechty.⁵⁰ 17. a 18. století tak bylo ve znamení široké kulturní, majetkové a rodové integrace polské a litevské šlechty, docházelo k jejímu faktickému srůstání kvůli oboplnnému zájmu na další existenci soustátí.⁵¹

Litevská šlechta ale dlouhou dobu lpěla alespoň na formální rovnosti a o to usilovněji, že si byla vědoma faktické nerovnosti a že se Litevské velkoknížectví v rámci Polsko-litevského státu brzy dostalo do stínu silnějšího Polska. „*Byla to pak litevská střední a drobná šlechta, která v boji o Coaequatio*⁵² *usilovala o další integraci, nebo přinejmenším připodobnění polského a litevského politického a právního uspořádání, a byli to naopak magnáti, kdo přijímání polských vzorů v zájmu svých mocenských pozic odmítali.*“⁵³

Od druhé poloviny 60. let 18. století byla litevská reprezentace nucena zaujímat postoj k různým reformním projektům vznikajícím z inspirace či v prostředí královského dvora, které jednoznačně směřovaly k faktickému omezení litevských zemských specifík a usilovaly o integraci a unifikaci státu. Státní program, usilující o politickou a hospodářskou stabilizaci, musel znamenat mimo jiné i výraznější státní integraci, unifikaci a centralizaci, což se

⁴⁹ Tamtéž, s. 76.

⁵⁰ Tamtéž, s. 72.

⁵¹ Tamtéž, s. 150.

⁵² *Coaequation iurium*, který vešel v platnost r. 1697, byl formální akt polsko-litevské rovnoprávnosti, postavil litevský tribunál jako nejvyšší soudní instanci na roveň s polským tribunálem, vyrovnal kompetence litevských úřadů s polskými. Z formálního hlediska tak ovšem byla provedena další etapa úpravy, uzpůsobení a definování litevských úřadů, kompetencí a práv podle polského vzoru.

⁵³ ŘEZŇÍK, Luboš, et al. Zemský patriotismus mezi stavovstvím, modernizací a vnějším ohrožením; Litva před rokem 1795 a možnosti její komparace s Královským Pruskem. In KUBIŠ, Karel. *Obraz druhého v historické perspektivě II. : Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*. Praha 2003, s. 149.

dostávalo do rozporů se společnostmi, jejichž základní a hlavní identita bylo ztotožnění se s jiným, užším celkem – například představiteli zemsky vymezených stavovských obcí. Proti unifikačním opatřením se začala stavět i ta část litevské reprezentace, která jinak patřila k zastáncům reformy.⁵⁴ Avšak ani magnátským odpůrcům reformy nešlo o zachování litevských specifik na prvním místě – to pojímali spíše jako propagandistický nástroj k zachování vlastního postavení a vlivu.

1.3.1.5 Situace v Pobaltí v 17.–18. století

Na začátku 17. století vypukl polsko-švédský konflikt. Polsko více než Švédsko zasahovalo do politiky německo-baltské vládnoucí vrstvy. Nespokojenost s polskými zásahy se projevila ve chvíli, kdy se livonští baroni přidali na stranu Švédska. Roku 1629 Švédsko získalo Altmarským mírem Livonsko, Polsko-litevskému státu zůstalo Latgalsko a v lenním vztahu kuronsko-zemgalské vévodství.⁵⁵ Švédští panovníci potvrdili německo-baltské šlechtě privilegia. V porovnání s polskou nebo pozdější ruskou nadvládou je posuzována benevolentněji estonskými a lotyšskými historiky švédská nadvláda, a to kvůli postoji švédské správy k rolníkům a také kvůli tomu, že de facto založili školský systém v Estonsku i v Lotyšsku. Toto období je označováno jako *švédské zlaté časy*. Za švédské nadvlády byla v Tartu založena univerzita a učitelský seminář, v Rize bylo otevřeno gymnázium. Menší útlak rolníků ale ve skutečnosti souvisí až s pozdějšími reformami krále Karla XI.⁵⁶

Od roku 1721 se ocitlo Livonsko a Estonsko v držení Ruska jako jeden z cílů expanzní politiky Petra I., který tak završil ruskou snahu o přístup k Baltskému moři. Také Petr I. uznal dominující postavení německo-baltské šlechty, což vytvořilo právní základnu autonomního postavení estonské a livonské gubernie. Německo-baltská šlechta získala brzy také značný vliv na carském dvoře a až do počátku 20. století představovala jednu z opor samoděržaví.⁵⁷ Co se týče Polsko-litevské unie, během druhé poloviny 17. století zažívala jednu ránu za druhou, když v bojích s Ruskem a Švédskem ztrácela postupně svá nabytá území na současné Ukrajině. Krize se prohloubila v druhé polovině 18. století a následně vyústila roku 1772 do prvního dělení Polska. Kateřina II. souhlasila s návrhem pruského krále na rozdělení okrajových území mezi Prusko, Rakousko a Rusko. Rusko tak získalo Latgalsko a běloruské oblasti k linii Daugava – Dněpr. Další dělení bývalého polsko-litevského státu proběhlo

⁵⁴ Tamtéž, s. 153.

⁵⁵ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 87.

⁵⁶ TESAŘOVÁ, Jana, *c. d.*, s. 8.

⁵⁷ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 104–105.

roku 1793 mezi Ruskem a Pruskem. Po třetím dělení z roku 1795 byl osud Litvy i Polska zpečetěn.⁵⁸ Rusko získalo Aukštajtsko a Žemajtsko, z nichž vznikla vilenská gubernie, z kuronského vévodství⁵⁹ se pod nadvládou Ruska stala kuronská gubernie. Prusku připadl levý břeh Němenu kolem Suvalek.⁶⁰

1.3.1.5.1 Shrnutí

Koncem 18. století se veškerá území současných pobaltských republik ocitla v ruském carském státu. Do této chvíle Litva prošla kompletně jiným dějinným procesem než dnešní Lotyšsko a Estonsko. Přesto můžeme spatřit určité spojitosti. Všechny tři země prodělaly christianizaci podle západního ritu. I když Estonsko a Lotyšsko bylo ovlivněno německou kulturou a Litva polskou.

V Estonsku a Lotyšsku se od získání území řádem ocitlo estonské a lotyšské etnikum v nevolnickém postavení. Litevské etnikum bylo alespoň do počátku 15. století sociálně stratifikované, a to ne na základě etnického původu, ale dle příslušnosti ke společenské vrstvě. Poté zesílila feudalizace a zároveň christianizace. Postupně však i majetní a privilegovaní Litevci museli přijmout polskou kulturu za svou a mluvit polsky, pokud uvažovali o vyšším postavení ve společnosti. A tak byla na konci 18. století – stejně jako estonština a lotyšština – i litevština jazykem rolníků.

Ani jednu z těchto tří zemí neminula reformace, na Litvě ale – dříve než se mohla rozšířit – byla po Livonských válkách a Lublinské unii zahájena rekatolizace. Naproti tomu v Lotyšsku a Estonsku byla reformace úspěšná. Šířiteli vzdělanosti se na Litvě stali jezuité, v Lotyšsku a Estonsku protestantští kněží. Litva ale měla svá specifika, jelikož reformace byla úspěšná v tzv. Malé Litvě, tedy na území, které připadlo po dělení Polska Prusku. Malá Litva, konkrétně Královec, se během druhé poloviny 19. století stala také centrem agitace za národní probouzení Litevců. U Estonců bylo kulturním centrem Tartu⁶¹ a pro Lotyše jimi byly, kromě Rigy a Jelgavy, také univerzity v Tartu a Petrohradě.

1.3.2 Fenomén národního obrození Estonska, Litvy a Lotyšska

Proces národního sebeuvědomování dnešních Litevců, Lotyšů a Estonců bereme za výchozí vzhledem ke skutečnosti, že chceme-li mluvit o národních či etnických stereotypech a

⁵⁸ GERUTIS, Albertas, *c. d.*, s. 108–110.

⁵⁹ Jež bylo do severní války vazalem polsko-litevského státu a po ní se ocitlo v ruské sféře vlivu.

⁶⁰ MACURA, Vladimír; ŠVEC, Lubomír; ŠTOLL, Pavel, *c. d.*, s. 111.

⁶¹ Stejně jako na Litvě se takovými centry staly univerzity.

dále pak vztazích mezi jedním národem (etnikem) k druhému, musí přirozeně existovat nějaký pocit sounáležitosti, blízkosti ke skupině, se kterou se sami identifikujeme, založený na něčem jiném než pouze na sociální participaci nebo společenském postavení. Máme tím na mysli, že ve feudální společnosti sociální stratifikace neprobíhala primárně na etnickém základě⁶², sebeidentifikace s vlastním etnikem – později národem – přišla až s moderní dobou. Fenomén národního obrození je pro naše studium důležitý ještě z dalšího hlediska. Ze zjištění předchozí kapitoly, zabývající se dějinnými milníky pobaltských etnik, vyplývá, že do doby národního obrození mezi Litevci a Estonci neexistovalo mnoho pojících prvků, snad kromě stejné geografické, a tím i geopolitické polohy, která měla za následek stejnou skupinu sousedních zemí. Jen Litevci se na rozdíl od Estonců udrželi na delší čas v roli partnerů svých sousedů. I když od Livonských válek či spíše Lublinské unie se postavení Litvy měnilo až do té chvíle, kdy se její území společně s Polskem stalo válečnou kořistí sousedních zemí. Litevci ale byli převážně rolníci. Ti, co měli možnost volby a svobodného života, se kulturně hlásili, jak již bylo řečeno, k polské tradici. Proto v době dělení Polska již Litevci nebyli součástí vládnoucích vrstev na území Polsko-litevského státu a nemohli se tak považovat za státní národ, stejně tak jako Estonci a Lotyšši. Proces národního sebeuvědomování tak byl pro Litevce, stejně jako pro Lotyše a Estonce, spojen s osvobozením se od nevolnictví, s možností vlastnit půdu, s možností svobodného stěhování nebo získání vzdělání – tedy s transformací od feudálního systému k systému rovnoprávných občanů.

Změna v myšlení souvisela s příchodem osvícenství a Velké francouzské revoluce. U zpolonizované a zgermanizované inteligence zprvu hrála roli sociální solidárnost (a také sociální cíle byly alespoň zpočátku vlastní samotným rolníkům) více než podpora jakýchkoli národních zájmů. Nepřímo se tak ale utvořila možnost pro dosažení těchto cílů.⁶³ Zprvu tedy inteligence agitovala pro zachování svébytnosti kultur a až na přelomu 19. a 20. století se setkáváme s politickými cíli samotných etnik.

Zjišťujeme ale, že tímto obecným rámcem shoda mezi všemi národními obrozeními končí. Co se Estonců a Lotyšů týče, průběh jejich národního sebeuvědomění je velice podobný. Dokonce Mladolotyši, jež vytyčili program jazykové a kulturní emancipace lotyšského národa, se jako skupina utvořili na univerzitě v Tartu, která byla kolébkou estonského národního obrození. Mezi nimi byla celá řada významných lotyšských spisovatelů jako např. J. Alunāns, A. Kronvalds nebo F. Brievzemnieks. Litevský průběh národního

⁶² I když nalezneme výjimky.

⁶³ PLAKANS, Andrejs, *c. d.*, s. 224.

obrození je tradičně poměrně odlišný od průběhu národního sebeuvědomění severnějších sousedů. Středem litevského národního obrození byla od 30. let 19. století protestantská Malá Litva s kulturním centrem v Královci, jelikož samotná Litva poté, co se Litevci účastnili povstání proti carskému režimu, byla vystavena silné rusifikaci a zárodky jejího literárního a kulturního života zde téměř zanikly.

Dalším důvodem, proč můžeme považovat národní obrození pobaltských zemí za předěl ve společných vztazích, je, že po proměně Litevců, Lotyšů a Estonců v moderní národy budou ty nejdůležitější historické mezníky společné již ne dvěma, ale třem pobaltským státům. Totiž zásadní historické události 20. století byly určující v budování vlastních národních identit a jsou součástí národního historického vědomí, svou podobností v průběhu a důležitostí však přispívají také ke společné „pobaltské identitě“. Tuto identitu utváří pochopení pro situaci souseda, schopnost empatie. Leckdy také v těchto událostech pobaltské národy postupovaly společně.

Po národním obrození se Litevci, Lotyši a Estonci tak stali součástí skupiny nově vzniklých malých národních států, jež byly obklopeny daleko většími a silnějšími sousedy, z nichž někteří postupně začali představovat hrozbu. Mezi pobaltskými státy vznikl tak také prostor pro navázání užších vztahů a spolupráce, místo pro diskuze, které vedly k uzavření oficiálních dohod, jako byla například smlouva z roku 1934 – Pobaltská dohoda o vzájemném porozumění a spolupráci. Národní hnutí tak můžeme považovat za pomyslnou dělicí čáru v dějinách etnik (národů), a to mimo jiné ze dvou hlavních důvodů, jednak kvůli prosazení nároku na vlastní svébytnou existenci – jak vlastního národa, tak národního státu – jednak z důvodu vzniku regionu s počátkem nových vzájemných vazeb.

Podíváme-li se společně s Miroslavem Hrochem na mapu Evropy na přelomu 19. a 20. století, můžeme charakterizovat situaci pobaltských etnik před tím, než se proměnila v moderní národ. *„V Evropě se na přelomu 18. a 19. století utvořilo pouze sedm státních národů, které měly svoji státní, tj. ve smyslu anglického nation, národní identitu (pouze ovšem některé z nich monoetnické). Ať již byla povaha a dosažený stupeň národní identity jakýkoli, tyto státy měly svoji kulturní tradici v národním jazyce, který byl zároveň jazykem správy a vládnoucích elit. Cesta k modernímu národu zde měla povahu transformace politického systému od pozdně feudálního absolutismu k ústavnímu zřízení a společnosti rovnoprávných občanů.“*⁶⁴

⁶⁴ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: Požadavky a cíle národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha 1999, s. 13.

Pobaltská etnika se ocitla v odlišné situaci. Řadila se mezi více než třicet etnických skupin, které žily na území multietnických impérií. „Tyto skupiny se nemohly hlásit k žádnému ‘vlastnímu‘ státu (resp. jejich středověká státnost byla přerušena nebo vážně oslabena), neměly vládnoucí elity, které by s nimi byly etnicky totožné, a neměly plnohodnotnou tradici vlastního literárního jazyka (resp. byla přerušena nebo narušena).“⁶⁵ Hroch tyto skupiny nazývá nevládnoucími etnickými skupinami. Dělí dále tuto kategorii na tři podkategorie podle toho, jak a jestli mohla etnika odkazovat na některé zachované, ve středověku utvořené prvky státnosti. Litevské etnikum můžeme podle těchto kritérií přiřadit k těm nevládnoucím etnickým skupinám, u nichž „existovala, v ‘kolektivní paměti‘ zachována vzpomínka na někdejší středověký stát, z něhož se ale kromě etnicity nic nezachovalo“. Jak dále dodává – „...ztracená státnost se zde výrazněji než u předchozí skupiny dostávala do polohy mýtu“.⁶⁶ Lotyšští a Estonci pak patřili k těm etnickým skupinám, které nikdy nepoznaly vlastní národní státnost. V tomto případě chyběl zcela nebo téměř zcela také literární jazyk a národní tvorba. Týká se to ovšem i litevského případu, neboť jak jsme již zmínili, litevština se ve středověku nikdy nedostala na úroveň jazyka státní správy nebo se nestala jazykem kultury. Tuto úlohu plnil zprvu jazyk bývalé Kyjevské Rusi, poté polština a nakonec se ze strany Ruska projevila snaha rusifikovat svá nově nabytá území.

„Transformace nevládnoucích etnických skupin v moderní národ tvořila svébytný vývojový typ a probíhala jako národní hnutí, jímž rozumíme cílevědomé úsilí dosáhnout pro tuto etnickou skupinu všech atributů plně zformovaného moderního národa, tj. odstranit všechny deficity, které jí k plnohodnotné národní existenci chyběly. Cíle, které si národní hnutí kladla, byly formulovány na základě porovnání vlastní situace s atributy národní existence, jimiž se vyznačovaly soudobé státní národy.

1. měla být překonána kulturní a jazyková inferiorita tím, že bude pěstován a rozvíjen vlastní literární jazyk a budována národní kultura
2. měla být překonána politická nesvéprávnost příslušníků etnické skupiny a získáno právo na to, aby se podíleli na politickém rozhodování
3. mělo být odstraněno podřízené sociální postavení příslušníků etnické skupiny a dosaženo úplné sociální skladby odpovídající danému stupni ekonomického vývoje.“⁶⁷

Miroslav Hroch rozlišuje tři fáze národního hnutí. V první fázi skupina učenců podrobuje vědeckému studiu jazyk etnické skupiny, její minulost, životní způsoby, to vše

⁶⁵ Tamtéž, s. 14.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 14–15.

především z osvícenské touhy po poznání, také ale vedeni osvícenským patriotismem, láskou k vlasti a etnické skupině, která ji obývala. Druhá fáze je již obdobím národní agitace, kdy se skupina vlastenců – nejčastěji z řad vzdělanců snaží přesvědčit příslušníky své etnické nevládnoucí skupiny, že jsou příslušníky národa, jenž má svoji hodnotu a právo na stejné atributy jako národy již existující. Je možné zde rozlišit dvě dílčí období: jednak to, kdy vlastenci nevzbudili výrazný zájem skupiny, ke které se obraceli, a potom období, kdy rostl počet přívrženců národního hnutí. Ve třetí fázi se národní hnutí stalo masovou záležitostí a dosáhlo také úplné sociální skladby. „*O konci národního hnutí můžeme pak hovořit tam, kde dosáhlo v podstatě všech svých cílů, tj. obvykle dosažení široké autonomie či politické samostatnosti.*“⁶⁸

Od posledního dělení Polska se všechna území obývaná pobaltským etnikem ocitla pod správou carského Ruska, vyjma Litevců žijících na území tzv. Malé Litvy⁶⁹. Prosazování nové národní identity úzce souvisí s postupným nabýváním práv a svobod rolníků. Předpokladem pro tento proces bylo zrušení nevolnictví. Zrušení nevolnictví se v estonských a lotyšských guberniích uskutečnilo v předstihu před ostatními oblastmi Ruské říše – roku 1811 se estonský sněm de facto rozhodl pro zrušení nevolnictví, car Alexandr I. je podepsal roku 1816 pro Estonsko, roku 1817 pro Kuronsko a roku 1819 pro Livonsko. Akt zrušení nevolnictví zaručoval osobní svobodu, ale ne držbu půdy, která zůstala v rukou statkářů. Materiální podmínky rolnických hospodářství se tak spíše horšily a rolníci i nadále zůstávali závislí na vrchnosti. Car navíc nezrušil zábrany, jež zamezovaly estonskému a lotyšskému etniku v přístupu k městským řemeslům a vyššímu vzdělání.⁷⁰ V rámci vilenské gubernie bylo nevolnictví zrušeno až v roce 1861.

Prvními osobnostmi, které spojoval zájem o estonská a lotyšská etnika, byli protestantští kněží a intelektuálové z řad baltských Němců. Zakládali různé učenecké spolky, ve kterých diskutovali o vědeckých poznacích z oblasti jazyka a kultury. I když propagovali jedinečnost lotyštiny a estonštiny, jejich jazykem byla němčina.⁷¹ Ve svých představách, jaké cíle by se měly pro Estonce a Lotyše dosáhnout, zůstali učenci konzervativní. Z jejich podnětu začaly časem vycházet také noviny. Jejich vydávání ale většinou nemělo dlouhého trvání, protože naráželo na zásah cenzury. Prostor se otevřel až v dobách mírnějšího carského režimu. První estonské noviny vydané v estonštině *Tarto maa rahwa Näddali-Leht* (Tartuský

⁶⁸ HROCH, Miroslav, *c. d.*, s.14–16.

⁶⁹ Nebo také Východního Pruska.

⁷⁰ Tamtéž, s. 118.

⁷¹ KASEKAMP, Andres. The Long Nineteenth Century under Tsarist Rule (1895-1917) – National awakenings. In: *A history of the Baltic States*, London 2010, s. 76.

venkovský týdeník) vyšly už v roce 1806, ale velice brzy byly staženy. První periodikum v Lotyštině *Latviešu Avīzes* (Lotyšské noviny) bylo založeno roku 1822.

Další generace se už ale projevila jako odvážnější – nabízely se jí k tomu výhodnější podmínky, během vlády cara Alexandra II. totiž cenzurní tlak povolil a mohla vznikat další periodika, která měla už i větší náklad výtisků. Pro příklad uveďme lotyšský *Mājas Viesis* (Host do domu), který vycházel od roku 1856 (editor Ansis Leitāns) a estonský týdeník *Perno Postimees* (Pärnský kurýr), který byl vydaný roku 1857 (editor Johann Voldemar Jannsen).

Klíčovou roli v národním obrození Lotyšska sehráli Mladolotyši – lotyšští studenti, kteří pobývali v 50. letech 19. století na Tartuské univerzitě. Za hlavní osobnosti zde považujeme Krišjānise Valdemāse, Krišjānise Baronse a Alunānse. K Mladolotyšům patřil také autor národního hrdinského eposu *Lāčplēsis* Andrejs Pumpurs. I v estonském prostředí nalezneme novou generaci tzv. Mladoestonců, kteří usilovali již o radikálnější cíle v národním hnutí – například o sociální emancipaci estonských rolníků, stejně tak národní epos, jehož autorem byl Friedrich Reinhold Kreutzwald. V Petrohradu, daleko od německé cenzury začali Mladolotyši vydávat první otevřeně národně zaměřený lotyšský týdeník – *Peterburgas Avīzes* (Petrohradské noviny).⁷²

Rozvoj národního obrození podporovala také síť dobrovolnických spolků. Nejvýraznější byly z estonských a lotyšských dva spolky, a to rižská Lotyšská asociace a estonská Alexandrovská škola. Dalším symbolem národního lotyšského a estonského hnutí se staly festivaly písní. Vanemuinský sbor, který založil roku 1865 Jannsen, zorganizoval první estonský národní festival písní roku 1869 v Tartu. První lotyšský národní festival, organizovaný Lotyšskou Asociací v Rize, se konal roku 1873.⁷³

Jak jsme již zmínili, národní obrození Litevců je, až na zmíněný obecný rámeček, odlišné od estonského a lotyšského. Kromě působení vzdělavců na carské Litvě, které bylo ale silně potlačeno zvláště po druhé zesílené vlně represí carského režimu, bylo litevské národní hnutí svázáno s územím Malé Litvy.⁷⁴ Radikální opatření proti Litevcům na území carského Ruska byla spojena s dobou povstaleckých aktivit Polska, k nimž se Litva přidala. Roku 1832 byla uzavřena Vilniuská univerzita – kromě dvou fakult – ale i ty se později musely přestěhovat do jiných gubernií. Během dalších let se situace litevské části carského Ruska i nadále zhoršovala: Ruština se stala úředním jazykem, byl zrušen litevský soudní systém a proběhl široký zábor půdy povstalců – převážně z řad šlechty, půda byla

⁷² KASEKAMP, Andres, *c. d.*, s. 77–78.

⁷³ Tamtéž, s. 79.

⁷⁴ Na Malé Litvě žilo přes 100 000 Litevců.

konfiskována také katolické církvi. Ruština se stala povinným vyučovacím jazykem na základních školách. Po druhém polském povstání v letech 1864–1865 dosáhly represe vrcholu. Největší dopad na vývoj litevské emancipace měl zákaz tisku litevských knih latinkou a od roku 1872 také švabachem. Svého vrcholu dosáhla rusifikace školství, jediným legálním jazykem na základních a středních školách byla od roku 1864 ruština. Systematická rusifikace lotyšských a estonských gubernií začala až s vládou Kateřiny II. Ta zasáhla do výsad vládnoucích místních elit, roku 1783 omezila livonskou autonomii a zavedla ruský způsob gubernální správy.

Katolická církev na Litvě se postavila na stranu obrozeneckých aktivit.⁷⁵ Díky represím proti kněžím a katolické církvi tak carská správa nechtěně více podpořila vazby mezi ní a rolníky, k čemuž přispívala i řada velkých morálních osobností z řad kléru. Takovou byl i Motiejus Valančius, jež organizoval dobrovolnickou síť *knihonošů*, tedy lidí, kteří pašovali z Východního Pruska do carské Litvy knihy v litevštině. Založil také školu, kde se tajně vyučovala litevština.

Kromě Malé Litvy v čele s Královcem se dalším výrazným centrem litevského národního hnutí stalo Mariampolė, kde se roku 1866 založilo gymnázium, jež hrálo obzvlášť důležitou roli ve výuce litevštiny v řadách litevské inteligence. Jonas Basanavičius, absolvent tohoto gymnázia, založil v roce 1883 první sekularizovaný litevský časopis *Aušru*, který vycházel ve Východním Prusku. Národní buditelé se rozdělili na dvě větve, jedni se semkli kolem katolického kléru a byli ve svých cílech konzervativní, druhá větev utvořila skupinu okolo sekularizovaného časopisu *Varpas*. Byl založen roku 1889 na Malé Litvě a stal se prvním periodikem, které se zabývalo politickými a socio-ekonomickými otázkami. Osobností národního obrození spojenou s *Varpasem* je například Vincas Kudirka.⁷⁶

Z uvedeného je patrné, že prosazení národního vědomí na litevských územích probíhalo odlišně od stejného procesu v estonských a lotyšských guberniích carského Ruska.

2 Jazyky

Estonština patří k jiné jazykové skupině než litevština a lotyšština. Litevština a lotyšština jsou poslední baltské jazyky, jež se zachovaly do současnosti. V rámci indoevropských jazyků tvoří vlastní skupinu a jsou příbuzné s jazyky slovanskými, s nimiž mají společný původ. Estonština spolu s finštinou, karelštinou a livonštinou jsou součástí baltofinské podskupiny

⁷⁵ <http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze06/referaty/kmochova_litevsky_romantismus.pdf> s. 12.

⁷⁶ KASEKAMP, Andres, *c. d.*, s.76–83.

ugrofinské jazykové větve. Estonština je svojí morfológickou strukturou flektivně aglutinující jazyk, má 14 pádů a nemá žádné rody. Zvláštní charakteristikou estonštiny je velký počet samohlásek a dvojhlásek, přičemž frekvence samohlásek je v estonštině velmi vysoká. Estonština je v mnohém podobná finštině, narozdíl od ní je však mladším a modernějším jazykem a má kratší slova.⁷⁷

K dalším baltským jazykům patřila prušтина, která bohužel včetně pruského etnika již vymizela a v současné době se s ní lze setkat pouze ve formě starých písemných památek, například ve slovnících. Ač jsou litevština a lotyšтина jazyky příbuzné, Lotyši a Litevci musí tradičně⁷⁸, pokud se spolu chtějí domluvit, spoléhat na třetí jazyk. Před devadesátými lety byla takovým jazykem nejčastěji ruština, v současné době je tímto jazykem angličtina.⁷⁹ Estonci, ani Litevci se bez pomoci třetího jazyka taktéž přirozeně nedomluví.

3 Folklor

Ve všech třech pobaltských republikách jsou velmi kladně vnímané hodnoty, příběhy a mytologie předků z předkřesťanského období, jež jsou chápány jako ryze vlastní a v rámci Evropy jedinečné. Studium folkloru a předkřesťanského způsobu života je populární a v Pobaltí dost podporované. Z velké části také proto, že v Pobaltí nejsou duchovní památky z tohoto období záležitostí marginální, právě naopak – dochovalo se velmi mnoho druhů lidových písní, svědectví o tradičních obřadech, zachoval se mytologický výklad světa. Svět dávných předků je tak vnímán jako ryze vlastní kultura, která i po přijetí křesťanství na těchto územích velmi dlouho fungovala ve společnosti paralelně, a starý pohanský způsob života byl často silnější než oficiální křesťanství (zvláště na venkově). Na Litvě se staré pohanské baltské nábožství (mytologie) pevně uchovalo do konce 17. století a jisté pohanské obřady a tradice přežily až do první poloviny 19. století.⁸⁰ „*Katolická církev získala pevné postavení teprve ve chvíli, kdy zesílily společenské a politické obstrukce ze strany Ruska v 2. polovině 19. století, kdy byla proti tehdejší Litvě uplatněna přísná rusifikace a prosazována byla také pravoslavná víra.*“⁸¹

⁷⁷ TESAŘOVÁ, Jana, c. d., s. 8.

⁷⁸ Až na z velké části pohraniční výjimky.

⁷⁹ BUTKUS, Alvydas. *Www.delfi.lt* [online]. 18. 11. 2007 [cit. 2011-10-22]. Lietuva ir Latvija: laikas atsisakyti senųjų stereotipų. Dostupné z WWW: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/abutkus-lietuva-ir-latvija-laikas-atsisakyti-senuju-stereotipu.d?id=15043656>>.

⁸⁰ JUKNEVIČIUS, Stanislovas. *Post-communist Lithuania: Culture in transition*. Vilnius 2005, s. 32–33.

⁸¹ Tamtéž, s. 33.

V současné době je kromě vědeckého výzkumu folklor podporován četnými příznivci, kteří buď sami tvoří různá folklorní uskupení, nebo se folklorních akcí alespoň účastní z pozice diváka. V rámci folklorních festivalů se můžeme setkat s tradičním zpěvem, tancem, řemesly a kroji. Kroje, písně a dost často i samotný jazyk a dialekty se od sebe velmi lišily podle krajů, ač územně od sebe nebyly příliš vzdáleny. Folklorní aktivity jsou dobře finančně podporovány domácími i cizími institucemi. Jako typický příklad oblíbenosti oslav předkřesťanských tradic můžeme zmínit folklorní festival Baltica, který od roku 1987 hostí vždy jedna ze zemí pobaltského regionu a v pořadatelské se každý rok střídají. Jedná se o představení tradičních písní, tanců a workshopů. Festival je největší a nejpopulárnější uvnitř regionu a patří k vyhledávaným akcím, a to i návštěvníky mimo region. Podporuje ho UNESCO, konkrétně *International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts*, a každoročně je zaměřen na nějaké téma. V roce 2010 festival organizovalo Estonsko ve Vilijandi, v roce 2011 festival hostila Litva a jako jeho téma byla zvolena rodina. V červenci 2012 se tedy uskuteční v Lotyšsku.

Připomeňme také lotyšské Jánské svátky, které se slaví u příležitosti letního slunovratu. Jsou to svátky Slunce, ale také ohně a vody, které byly považovány za dvě pralátky. Věřilo se v očištnou moc ohně, lidé do něj symbolicky házeli všechno zlé, co je za rok potkalo. Kromě ohně se velká moc připisovala také vodě, nejvíce rose. Lidé i dnes během Jánských svátků provádí různé rituály a společně zpívají a tančí na oslavu Slunce.⁸²

Jiným příkladem popularity dávné mytologie je silná prostoupenost folklorních příběhů a postav v současné literatuře. Nejsou užity náhodou, mohou být chápány jako symboly. Tyto syžety jsou tak hluboko uloženy v povědomí lidí, že s příběhy mohou spisovatelé pracovat, aniž by museli něco vysvětlovat nebo dodávat. Propojení mytologie se současnou literaturou například ilustruje román Andrus Kivirähka *Muž, který rozuměl hadí řeči*, odehrávající se v době christianizace Estonska. Román vyšel v roce 2007 a zaměřuje se na pátrání po identitě mladého člověka, po setrvání či změně hodnotového systému komunity, která se stává menšinou.⁸³ Podobným příkladem odrazu dávné mytologie v současnosti je *Nameisův prsten*. Nameis byl vládcem v Zemgalsku před příchodem řádu. O tomto prstenu je napsaná povídka Aleksandra Grynse. V Litvě je jedním z nejoblíbenějších folklorních syžetů příběh o *Eglé, královně užovce*. Vypráví o dívce, která ze žalu nad ztrátou manžela a zradou rodiny, přemění sebe a své děti ve stromy. V dnešní litevštině eglė

⁸² TESAŘOVÁ, Jana, c. d., s. 5.

⁸³ KIVIRÄHK, Andrus. *Muž, který rozuměl hadí řeči*. PLAV: *Eastonsko, nebo westonsko?* Praha 2010, s. 11–15.

znamená smrk, ale i ženské jméno. Na motivy tohoto příběhu vznikla například tragikomedie současné autorky Edity Kauzaitė *Tu šiandien dar neverkei, kale, arba tikroji Eglės, žalčių karalienės, istorija*.

Stromům, rostlinám nebo květinám, ale i neživé přírodě jako kamenům se tradičně připisuje jak v Litvě, tak v Lotyšsku zvláštní moc – v Litvě například zmíněnému smrku, v Lotyšsku pak dubu, lípě. Dub a lípa jsou v Lotyšsku totemické stromy a platí za symboly obou pohlaví. V Lotyšsku i v Litvě se dodnes rozeznávají mužské a ženské stromy a to též podle rodu podstatných jmen. Zpívá-li se v lotyšské lidové písni o dubu a lípě, každému Lotyši je jasné, že jde o milostnou píseň o vztahu muže a ženy.

Pohanská mytologie je považovaná za součást národních identit jednotlivých zemí, jako specifikum národní, mezi jejich systémem ale existuje podobnost. Proto i zde můžeme spatřovat pobaltskou vzájemnost.

4 Komunikační sítě

4.1 Kulturní rozhraní mezi západním a východním světem

Pojícím prvkem mezi Litvou, Lotyšskem a Estonskem je jejich vnímání vlastní kultury na rozhraní mezi západním a východním světem. Zapojení Pobaltí do západního civilizačního okruhu odstartovalo jeho úlohu jako mostu mezi východní, západní a severní Evropou, místem, kde se setkává více kultur, zároveň však také oblastí mocenských zájmů. Igors Šuvajevs⁸⁴, který se ve své stati *Co jsou Lotyši?* zabývá identitou Lotyšů, „lotyšstvím“, říká, že Lotyšsko je svou polohou a historií místem, kde se setkává a zároveň rozděluje západní a východní kulturní svět. „*Lotyši jsou národ žijící ve snadno přístupné, a proto už mnohokrát prochozené a pošlapané části Evropy u Baltského moře. ... Středověké ‘Lotyšsko’ bylo prostorem, kde se stýkal Západ s Východem, a tímto místem zůstalo dodnes. Nejde však jen o místo styku, ale i rozdělení, jinými slovy o hranici. V Lotyšsku se západní a východní Evropa setkávají, zároveň se však někdy rozdělují, aniž by se vůbec setkaly.... Nejde však jen o místo styku, ale i rozdělení, jinými slovy o hranici.*“⁸⁵ Dále píše, že „*hranice znamená zprostředkování, ale to je možno uskutečnit jen tehdy, mají-li si co říci nebo nabídnout obě strany, existuje-li samostatná velikost, ne pouhé bytí uprostřed. Co se stane se zemí, která je*

⁸⁴ Lotyšský filosof a překladatel, člen Lotyšské akademie věd. Je uznávaným specialistou na Freudovu teorii, přeložil mnoho z jeho díla do lotyštiny, zabývá se otázkami kulturně historické antropologie, psychoanalýzy, sémiotiky a současné filosofie.

⁸⁵ ŠUVAJEVS, Igors. *Co jsou Lotyši?*. PLAV: Měsíčník pro světovou literaturu, Praha 2007, s. 8–14.

pouze uprostřed, je známo už několik desítek let: ‚schytá‘ to z obou stran, funkci ‚být mezi‘ neplní a hranice se stává jednoduše nicotnou. Takže lze říci, že Lotyšsko nebo například Riga (nehledě na to, že se geograficky nachází téměř ve středu Evropy) je Východem západní Evropy a Západem východní Evropy.“⁸⁶

Co je ale pro pochopení lotyšské kultury a lotyšského vnímání světa důležitější, je způsob pojetí světa. „V západní Evropě se vytvářejí ternární, ve východní pak binární struktury.“⁸⁷ V Lotyšsku se podle Šuvajevse utvářejí struktury binární i ternární, přičemž jedna z nich střídavě dominuje, ale klíčové jsou struktury ternární.⁸⁸ „Vytváření ternárních struktur v Lotyšsku začíná současně s christianizací, která sem přichází ze Západu; křesť z Východu podporuje vznik binárních struktur. Lotyšsko se také stává hranicí, k níž sahá křesťanská reformace, jenže jednoznačně pravé křesťanství per definitionem reformovat nelze. Lotyšsko bylo organizováno a reformováno západním způsobem, avšak spolu s tehdejšími vyřešením jeho ‚světové úlohy‘ vzápětí začala jeho provincializace.“⁸⁹ Lotyšsko je tedy v článku vnímáno autorem jako tzv. „hraniční země“ a jak si ukážeme, tento názor sdílejí i Litevci a Estonci.

Ve studii *Hledání litevské identity mezi východním a západním světem* Antanas Andrijauskas⁹⁰ uvádí: „Osud nebo nám skrytá logika dějin vrhla Litevce, poslední pohany v Evropě, do prostoru území mezi východním a západním světem. Zde byl duchovní prostor, uvnitř kterého se tvořivost našeho národa nacházela na poli tragédie své kultury a existence, protože se v něm pořád okolo vznášela hrozba národního zničení, a v němž na druhou stranu, byly zdroje pro jedinečný rozlet našeho národního ducha, zdroje k tradicím zázračných harmonických písní a jedinečné kultury dřevěných lidových plastik.“⁹¹

V západní kultuře východ pro mnoho předních intelektuálů představoval něco cizího a exotického, například Orient v dobách romantismu byl vnímán jako něco napůl zapomenutého, vzdálený exotický svět, naproti tomu pro Litvu je východní symbolika spíše duchovně blízká, „magické zrcadlo, v němž mohou vidět původ jejich vlastního vzhledu a

⁸⁶ Tamtéž, s. 9.

⁸⁷ Pro pochopení rozdílu ve vnímání západního a východního světa je v článku zmíněn následující příklad. Binární struktury se projevují v postavení opozic jako bílý-černý, dobrý-zlý, kdežto ternární struktury vlastní pro západní Evropu mezi to vkládají ještě jeden stupeň. Namísto rozdělení na bílý-černý by tak mohlo být bílý-šedý-černý.

⁸⁸ Tamtéž, s. 8–14.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Antanas Andrijauskas je ředitelem oddělení Komparativních kulturních studií v rámci výzkumného institutu kultur, filozofie a umění, prezidentem Litevské estetické asociace a přednáší na Vilniuské univerzitě.

⁹¹ JUKNEVIČIUS, Stanislovas, *c.d.*, s. 31.

mentality“.⁹² Andrijauskas dále uvádí: „*Naši předkové téměř určitě přišli do Evropy z Asie, proto v jazyce, mytologii, folkloru, v umění, v hudebních souzvucích a v různých archetypických kulturních formách přežilo mnoho vazeb s tradičními formami východní kultury. ... Napříč staletími, litevská kultura byla ovlivňována více či méně různými kulturami a kombinovala v sobě elementy z křesťanského západu stejně tak jako od východních Slovanů, Karaitů, Tatarů, Židů a dalších lidí z východu.*“⁹³

Andrijauskas zmiňuje koncept Stasyse Šalkauskise⁹⁴, který vnímá vznik litevské národní kultury jako syntézu kulturních hodnot východního a západního křesťanství, a poukazuje na nezpochybnitelný východní vliv v rámci formování litevské mentality a kultury.⁹⁵ „*Skutečně, důraz na rozvahu raději než čin, emocionální vnímání světa, zvláštní úcta k přírodě a jejím různorodým podobám (stromy a lesy, prameny a řeky, kopce, užovky), zbožná sakralizace přírody a mnoho dalších věcí charakteristických pro litevskou mentalitu, je přibližuje spíše k východním Slovanům a tradičním kulturním formám z východu.*“⁹⁶ Je příhodné povšimnout si spojitosti mezi geografickým popisem území a někdy téměř personifikací přírody ve folkloru. V západních zemích není tak rozšířené množství legend a příběhů, ve kterých by hlavními hrdiny byly živoucí subjekty ze světa přírody tak, jak je tomu v případě Pobaltí. V Litvě se dochovaly například legendy o létajících jezerech, které spadnou na zem jako reakce na skutky lidí, nebo kamenech, majících schopnost mluvit. Archaické symboly východních Slovanů spatřujeme také v lotyšské kultuře, například na výšivkách folklorních krojů.

Dnešní konotace s tvrzením o „rozdělení světa na západní a východní Evropu“ jsou odlišné, než jak tomu bylo ještě před první světovou válkou, a zejména pak po druhé světové válce. Po následném rozdělení světa na bipolární se Litva, Lotyšsko a Estonsko staly nedobrovolně součástí Sovětského svazu, zasáhly je deportace obyvatel, sovětizace a kolektivizace. Po znovuoobnovení vlastní státnosti, po rozpadu SSSR, k němuž jako katalyzátor přispěly, se jejich zahraničně politická orientace jasně nasměrovala západním směrem.

Historický vývoj jasně vymezil vnímání tzv. tradičních „přátel a nepřátel“ ve vztahu k sousedním zemím. Za tradiční nepřátele můžeme považovat země, jež v obyvatelích Pobaltí evokují určité negativní historické konotace nebo jsou dodnes chápány jako potencionální

⁹² Tamtéž, s. 32.

⁹³ Tamtéž, s. 32.

⁹⁴ Litevský filosof, učitel a rektor univerzity Vytautase Velikého, osobnost národního obrození.

⁹⁵ Tamtéž, s. 33.

⁹⁶ Tamtéž.

hrozba. Pocit možného ohrožení ale tlumí strategické mezinárodní smlouvy. Vzhledem k tomu, že jsou Německo a Polsko společně s pobaltskými státy součástí NATO a EU, nepředstavují v současné době pro Estonsko, Lotyšsko a Litvu žádnou hrozbu. Severské státy pak bývají vnímány kladně (Estonskem) a neutrálně (Lotyšskem a Litvou). Pozitivní vztah Estonska k severu mimo zmíněné *švédské zlaté časy* podporují obchodní a prestižní zájmy a také fakt, že skandinávské země se poměrně významně zasadily o dobrý obraz Estonska v přístupových jednáních do struktur EU a NATO. Rusko je tak ze sousedních zemí jediné vyvolávající pocit nedůvěry, zejména pro Estonsko a Lotyšsko, kde je tento postoj ještě umocněn díky vysokému procentu ruských obyvatel žijících na jejich územích. Co se týče Polska, jen postupně se z historického povědomí Litevců vytrácí negativní stereotyp Poláka, který má taktéž historické základy.

Můžeme tedy shrnout, že kulturně lze pobaltské státy vnímat na rozhraní mezi východem a západem, že zde existují silné vazby jak západním, tak východním směrem. Politicky se ale od 90. let 20. století kvůli nejistému postoji Ruska k jejich územím – a jistě také pro obchodní zájmy – orientují prozápadním směrem. Estonsko, Lotyšsko a Litva stojí o co nejužší vazby se západní, severní, potažmo střední Evropou, které podporují oficiálními cestami – smlouvami, partnerstvím a dohodami, ať již s politickým nebo obchodním obsahem. Lze pocítit jisté úsilí pobaltských zemí, aby si kdokoli z vně i uvnitř regionu při představě Estonska, Lotyšska nebo Litvy automaticky spojil tyto země v rámci západní, severní případně střední Evropy. Svou image si tyto státy budují právě takovým směrem.

4.2 Multikulturní baltský prostor

Pobaltský prostor byl a je multikulturním územím. V průběhu historie se zde střetávaly různé mocnosti, které o území usilovaly. Jejich přítomnost měla za následek osidlování vlastním obyvatelstvem, ať už za účelem obsazení pozic ve státní správě, anebo jako důsledek přirozené migrace v rámci územního celku.

Například Litva se stala mnohonárodnostním státem již po zaboru ruských knížectví, fungovalo zde soužití východoslovanského pravoslavného etnika a pohanských Litevců. Etnické jádro Litvy tvořilo ale jen asi desetinu z celkové rozlohy 800 000 km² říše. Podle názoru Antanase Andrijauskase *„Litevci vytvořili největší stát v Evropě, Litevské velkoknížectví, jako odpověď na chamtivou expanzi Řádu německých rytířů a západní křesťanské civilizace. Panovníci státu bohužel z důvodu vlastní expanze směrem na Východ nebyli schopni prosadit litevštinu jako úřední jazyk státní správy. Pokud se užíval, tak pouze*

mezi nejnižší vrstvou obyčejných lidí. Jak se území osídlené litevským etnikem stávalo čím dál tím menší, to, že se nepoužívala litevština ve státní správě, ve vzdělávacím systému a v prostředí šlechty, předurčilo tragický osud státu a národa.“⁹⁷

Oproti zdůraznění národně centrického přístupu jsme si uvedli také možnost studia centra-regionu v jeho komunikačních sítí, multikulturalitě a kontaktech s okolním světem.⁹⁸ Faktem je, že pro vrstvu elit, později bohatých měšťanů a inteligence, bylo celkem běžné vést již v sociálně diferenciovaných společnostech kosmopolitní životní styl. Jedinec se mohl narodit na Ukrajině, ale studovat v Petrohradě, v rámci studií se nadchnout pro otázku výzkumu litevského lidového způsobu života a zbytek života strávit na Litvě. Pocit příslušnosti k určitému etniku tak byl spíše otázkou volby, jak rozebírá ve své studii *Elective Ethnicity: The phenomenon of Chosen National Identity in the Modern Baltic World*⁹⁹ Vėjas Gabriel Liulevičius¹⁰⁰, a uvádí několik konkrétních příkladů.

Podle Liulevičiuse je baltský svět díky své charakteristice vhodný pro studium fenoménu nacionalismu z širší perspektivy, z různých úhlů pohledu. Spatřuje v nacionalismu nejen zvýhodňování vlastní etnické skupiny, ale v širším kontextu potřebu jednotlivce mít svět rozdělený na definovatelné skupiny, například na jednotlivé národy a etnické skupiny.¹⁰¹ V baltském prostředí si všímá dvou koexistujících modelů nacionalismu, a to občanského (typický pro západní Evropu) a etnického (pro Evropu východní)¹⁰². Občanským nacionalismem rozumíme koncept, který je postavený na společných idejích, občanství, základních hodnotách národa, je více rodově otevřený¹⁰³. Naproti tomu etnický nacionalismus vychází z „krve a rodové příslušnosti“ a je uzavřený a exkluzivní.¹⁰⁴

Jistou nahodilost a ambivalentnost v příslušnosti k určitému etnickému či národnímu uskupení si lze ilustrovat na individuálních případech tehdejších osobností. Možnost výběru konkrétního konceptu, ať už sociálního, kulturního nebo později národnostního, byla záležitostí elit. Týkala se především vlivných lidí a inteligence, z jejichž řad se šířila snaha o

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ LEHTI, Marko, c. d., s. 10.

⁹⁹ LIULĖVIČIUS, Vėjas Gabriel. *Elective Ethnicity : The Phenomenon of Chosen National Identity in the Modern Baltic World*. In LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World: Sea, Region and Peoples*. Berlin 2005, s. 218.

¹⁰⁰ Vėjas Gabriel Liulevičius je externím profesorem historie na Univerzitě Tennessee v USA. Specializuje se na vztahy Německa s východní Evropou a pobaltskými státy. V roce 2000 mu byla vydána kniha s názvem *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I*.

¹⁰¹ LIULĖVIČIUS, Vėjas Gabriel, c. d., s. 155.

¹⁰² *Civic vs. ethnic*.

¹⁰³ Typický například pro francouzský model v době Velké francouzské revoluce.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 155–156.

„probuzení“ národa. Pro příklad voluntarismu uvádí Liulevičius osud bratrů Narutavičiai – Narutowicz. Stanislovas se stal členem litevského národního hnutí a podepsal Litevskou deklaraci nezávislosti, zatímco Gabriel se stal polským ministrem zahraničí a v roce 1922 prezidentem.¹⁰⁵ Zajímavým příkladem je také životopis B. Eduarda Woltera alias Eduardase Volterise (1856–1941). Byl to baltský Němec, který se narodil v Rize, vystudoval filozofii v Lipsku a slavistiku na univerzitě v Dorpatu¹⁰⁶. Poté, co se začal zajímat o litevský folklor, se vydal v roce 1880 na antropologické bádání do Malé Litvy. Zároveň se svojí ženou (Litevkou) podporoval litevské studenty a vědce v jejich studiích a podnikání. Mezi válkami se usadil v Litvě a stal se rektorem a ředitelem knihovny a ředitelem národního muzea.¹⁰⁷

Na uvedených příkladech lze spatřit přirozenou propojenost baltského (včetně pobaltského) prostředí, a to díky možnému volnému pohybu vzdělanců a movitých lidí (nejčastěji šlechty) v rámci regionu i napříč regiony. Tito se zajímali o problematiku malých (původních) národů, o jejich kořeny a o folklor, což bylo pro tuto dobu příznačné. Ovlivnění myšlenkami Herdera a romantismu a s možností různé kariérní realizace v byrokratickém systému uvnitř carského Ruska si privilegované vrstvy mohly volně zvolit své místo pro život. V rámci baltského regionu není multikulturalita do první a hlavně druhé světové války žádnou raritou. Obchod, jako jeden ze zdrojů mobility lidí, velmi přispíval k multietnickému složení obyvatel Pobaltí, ale příčinu můžeme hledat samozřejmě také v historických souvislostech. Až druhá světová válka a následná sovětská politika způsobily zvrát v národnostním složení obyvatel států, který má svůj vliv do dnešní doby.

Pod jiným zorným úhlem zkoumá region Virginija Dzvonkaitė-Konvula. Klíčovým termínem je pro ni kromě multikulturalismu také mnohojazyčnost. Studuje situaci začátku devadesátých let 20. století v pobaltských zemích. Svoji analýzu zaměřila na vzorek lidí, kteří jsou schopni domluvit se více jazyky, a všímá si jejich společenského zázemí, společenské angažovanosti a také s jakou skupinou se sami sebeidentifikují.¹⁰⁸ Tvrdí, že: *„Mnohojazyčnost a mnohokulturnost jsou zapotřebí při komunikaci s lidmi, kteří mluví jinými jazyky a reprezentují jinou kulturu. Jazyk a kultura doplňují jeden druhého a jeden bez*

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 157–158.

¹⁰⁶ Tartu, Jurjev.

¹⁰⁷ LIULĖVIČIUS, Vėjas Gabriel, *c. d.*, s. 162.

¹⁰⁸ DZVONKAITĖ-KOIVULA, Virginija. Multilingualism, social anchorage, social participation and social group identification in the Baltic countries in the beginning of the 1990s. In LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World: Sea, Region and Peoples*. Berlin 2005, s. 165.

druhého nemohou být plně pochopeny. Multilingvinní komunikace vždy zahrnuje multikulturní komunikaci. ¹⁰⁹

Protože se multilingvismus s multikulturalismem navzájem podmiňují, není těžké odvodit, že jsou historickou daností pobaltského regionu. Zmiňme pro ilustraci stručný vývoj v této otázce, jak ho popsala autorka sama: *„Na začátku středověku se východní část baltského pobřeží rozkládala uvnitř křižovatky expanze Vikingů. V dobách Hanzy multietnicita a následkem toho mnohojazyčnost byly nezbytné pro úspěšné obchodování. Rolníci na venkově mluvili po nejméně jedním – svým rodným – jazykem kvůli jejich nízké mobilitě, ale elita mluvila především německy. V Litevském velkoknížectví mimo katolické kostely a pravoslavné chrámy zde byly postaveny karaïmské svatostánky, tatarské mešity a židovské synagogy. Židé mluvící jidiš začali osidlovat Litvu v 15. století. V té době jazykem Litevského velkoknížectví byl jazyk bývalé Kyjevské Rusi, později nahrazen polským jazykem. Po ustanovení Lublinské unie roku 1569 nobilita zvláště ve východní části území začala být polonizována a po dělení roku 1795 rusifikována. Pouze během vyhlášení nezávislosti mohly být litevština, estonština a lotyšština prohlášeny za oficiální státní jazyky. Ale nezávislé státy Estonska, Lotyšska a Litvy nebyly monolingvní. V Litvě největší etnické menšiny byly následující: 3 % Poláků – většinou vlastníci půdy, 2 % Rusů (jež zahrnovali představitele ruské inteligence, kteří unikli z komunistického Ruska), 7 % Židů a 4 % Němců. Všechny tyto menšiny měly vlastní školy, noviny, kulturní organizace a náboženské instituce. Během minulého století se sociální skladba obyvatel v Pobaltí velice změnila, ale města jsou stále multietnická a alespoň bilingvní.* ¹¹⁰

Zkoumání regionu prostřednictvím multikulturalismu a komunikačních, transportních, obchodních a jiných sítí je alespoň částečně tendenční. V dnešní době, která vyzdvihuje globálnost světa a kdy obchod a ekonomika mají velice silný vliv v různých formách společenského života, v době přející projektům regionálního charakteru, se připomínají staré vazby, společné instituce a momenty. Stejný názor zastává v již citované studii Marko Lehti, když uvádí: *„Ve snaze budovat region minulost hraje klíčovou funkci v demonstrování přirozenosti regionu (Baltského moře). Stalo se módní záležitostí vzpomínat na polozapomenuté slavné okamžiky, zvláště pak zpět na období Hanzy.* ¹¹¹

Nehledě na dnešní etickou snahu akceptovat pluralitu společnosti i světa, snahu o poznání a chápání *jiných* kontra *vlastních* hodnot, vnímání světa z globální perspektivy,

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 167.

¹¹¹ LEHTI, Marko, c. d., s. 9.

nemění se fakt, že odlišnosti mezi vlastní (národní) skupinou a jinou jsou a budou. Národně-centrický způsob vnímání je posílen hlavně u těch států, pro které už jen vydobytí vlastní existence nebylo vůbec jednoduché a kde svobodné existenci národa v rámci nezávislého státu nebylo přáno. Je zapotřebí si také uvědomit, že čím kratší je doba od prožití určitého národního útlaku, tím více jsou právě národní hodnoty, svoboda národa a kvality národa jako takového vyzdvihovány oproti ostatním koncepcím.

5 Vzájemné stereotypy pobaltských zemí

Cílem této kapitoly bude představit stereotypy, které jsme ve vzájemných vztazích pobaltských zemí objevili, a jestli to bude možné, pokusit se o jejich vysvětlení či zasazení do kontextu.

V úvodu nastíníme metodologické přístupy k termínu stereotyp, definujeme si samotný termín stereotyp – jak vzniká a proč ho lidé používají. Předem bychom ale rádi zmínili, že se jedná pouze o vybrané pohledy, zvolené pro teoretický podklad, které se vzhledem k tématu zdály nejpřínosnější.

5.1 Vybrané přístupy ke studiu stereotypů

Dříve, než si určíme vzájemné národní stereotypy Estonska, Lotyšska a Litvy, objasníme si pojmy, se kterými budeme pracovat a bez nichž bychom se při studiu stereotypů neobešli. V úvodu bychom si měli popsat termíny *autoobraz* a *heteroobraz*. Autoobraz je určitá stereotypní představa o sobě či vlastní skupině, zatímco heteroobrazy jsou představy o jiných skupinách. Oba tyto koncepty se navzájem podmiňují. Představy o sobě a vlastní skupině vznikají při vzájemném srovnání „s jinými“. Autoobrazy a heteroobrazy se po určité době mohou stát tzv. autostereotypy a heterostereotypy. „*Vzájemná podmíněnost auto- a heterostereotypů vykazuje známé pravidlo: Téměř každý negativní heterostereotyp je současně myšlen (i když někdy nevědomě) jako pozitivní autostereotyp.*“¹¹²

Za počátek odborné diskuze k tématu stereotypů je považována dnes již klasická práce Waltera Lippmanna nazvaná *Veřejné mínění*¹¹³. Byl také prvním autorem, který zavedl a definoval pojem stereotyp a jeho definice i koncept problému jsou užívané dodnes¹¹⁴. Stereotypy vnímal jako určité představy člověka o prostředí, ve kterém žije. Jedinec není schopen pojmut svět v jeho celistvosti, a proto si vytváří pomocí stereotypů zjednodušené konstrukce. Naše vnímání světa a prostředí, v němž žijeme, tak, jak si je vizualizujeme, nemůže být kompletní realitou, ale je jeho subjektivním zjednodušeným obrazem o realitě. Přitom záleží na osobě pozorovatele, na jeho obeznámenosti s prostředím, na znalostech a na

¹¹² KREKOVIČOVÁ, Eva. Medzi autoobrazom a heteroobrazom. In: *Etnické stereotypy z pohľadu rŕznŕch vŕdnŕch oborŕ*. Brno 2001, s. 17–37. UHLÍKOVÁ, Lucie. Několik poznámek ke vzniku a zániku etnickŕch stereotypŕ. In: *Etnické stereotypy z pohľadu rŕznŕch vŕdnŕch oborŕ*. Brno 2001, s. 17–56.

¹¹³ *Public Opinion*, I. vydání z roku 1922.

¹¹⁴ KLUSÁKOVÁ, Luďa, et al. Namísto úvodu: „My“ a „oni“ – náčrt teoretické reflexe problematiky. In KUBIŠ, Karel. *Obraz druhého v historické perspektivě II.: Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*. Praha 2003, s. 14.

jeho schopnosti a připravenosti pozorovat.¹¹⁵ Stereotyp je tak záležitostí kognitivní, vyznačuje se dlouhodobým trváním a stejně dlouho rovněž trvá, než se změní nebo úplně zmizí. Spíše má tendenci posouvat se do jiných rovin, modernizovat se.¹¹⁶

Zjednodušení je tak jednou z vlastností stereotypů, napomáhá člověku orientovat se ve svém prostředí: „*Stereotypy jsou zobecněním konkrétních jevů.*“¹¹⁷ „*Stereotypy pomáhají třídit podněty, a tím usnadňují, respektive umožňují existenci.*“¹¹⁸ Stereotypy vznikají na základě potřeby jedince identifikovat sebe a společenství, ke kterému se vnitřně řadí, v opozici vůči jinému. Hovoříme o základní lidské potřebě odpovědět si na otázku, kdo jsem a jaké hodnoty vyznávám, jaký je světový řád a jaké morální principy uplatňuji. „*Vycházíme z obecných a v odborné literatuře akceptovaných předpokladů o vztahu jinakosti a normativity a o významu norem pro vytváření konkrétního kolektivního subjektu, jenž na tomto základě může sám sebe definovat, a konstituovat tím vlastní identitu.*“ Identifikace probíhá na více úrovních, ať už na úrovni jednotlivce versus skupina anebo skupiny versus skupiny. Netřeba zmiňovat, že pro jednotlivce se tyto úrovně překrývají. Vymezování neprobíhá pouze mezi skupinami, ale také uvnitř skupiny (například otázka menšin, skupiny „na okraji společnosti“).

Stereotypy jsou tak záležitostí skupinovou. Jednotlivci mohou mít vlastní stereotypní představy, které si vytvoří sami, ale obecně je přijímaný názor, že určité základní (původní) stereotypy přijímáme jako vzorce od společnosti a jsou tedy skupinou obecně sdílené. Vzhledem k tomu, že vlastností stereotypů je jejich jistá rigidita a trvalost, předpokládá se, že vznikají na základě dlouhodobých a trvalých kontaktů mezi skupinami.¹¹⁹

„*Chápeme-li (kolektivní) identitu, resp. identifikaci jako ztotožnění jednotlivce se společenskou skupinou, tedy i s jejími systémy hodnot, symboly, sociálními rolemi, vzorci chování atd., pak samozřejmě předpokládáme i existenci tohoto společenství jako objektivní fakt. Společenství s hodnotami, sociálními rolemi, vzorci a symboly tak vytváří objektivní podmínky pro formování jedince. Kolektivní identita je tak identitou, již nejenže sdílejí všichni členové společenství onoho 'kolektivního subjektu', ale ke všemu je i důsledkem a zároveň i významnou podmínkou existence tohoto subjektu.*“¹²⁰ Skupin, se kterými se jedinec může identifikovat, je mnoho a navzájem se překrývají. Pro předmět našeho studia je přínosné zmínit identitu národní, náboženskou, dále identifikaci s určitou společenskou vrstvou

¹¹⁵ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁶ KREKOVÍČOVÁ, Eva, c. d., s. 17–37.

¹¹⁷ UHLÍKOVÁ, Lucie, c. d., s. 17–56.

¹¹⁸ KLUSÁKOVÁ, Luďa, et. al, c. d., s. 208.

¹¹⁹ UHLÍKOVÁ, Lucie, c. d., s. 17–56.

¹²⁰ KLUSÁKOVÁ, Luďa, et. al, c. d., s. 18.

(intelligence, rolníci apod.), lokální (například města, zvláště pokud byla v daném období a prostředí právní a na územním celku částečně nezávislá, zemský patriotismus) a jazykovou. Jednoznačnou identifikaci ale často rozrušuje zmíněný kosmopolitní životní styl zvláště určitých vrstev obyvatel a multikulturní prostředí.

Je zapotřebí zmínit, že někdy dochází ke vzniku stereotypů dokonce i v rámci výzkumu stereotypů. Jedním z často zdůrazňovaných rysů stereotypů je, jak jsme zmínili, jejich dlouhodobost, rigidita a odolnost vůči změnám, to ale nemusí platit ve všech případech. Je tak zapotřebí i automaticky přijímané vlastnosti stereotypů podrobovat konkrétnímu empirickému výzkumu.¹²¹

Pokud mluvíme o pojmech, kromě autoobrazu a heteroobrazu, identifikace a diferenciaci, jsou dalšími relevantními pojmy také *tradice* versus *modernita*. „*Jestliže za tradici bývá v co nejobecnější rovině považováno zpravidla všechno, co se dochovalo z minulosti a čemu v současnosti nadále připisujeme nějaký význam, za modernitu bývá naopak označováno to, co je nové, co je v rozporu s tradicí a co ji překonává; v jistém smyslu je tak modernita stavem a stupněm dosažené modernizace. Modernita se pak používá pro označení určitých charakteristických znaků novověké společnosti, a zejména specifických jevů vývoje této společnosti od osvícenství.*“¹²²

Ač existují jak kladné, tak záporné stereotypy, termín je vnímán spíše pejorativně. Existují názory, že stereotypy nemají faktickou hodnotu a nejsou seriózní, a to právě kvůli jejich zevšeobecnování, tedy popírání jedinečnosti individua a zjednodušování často bez vlastní výrazné zkušenosti k hodnotícím. Stereotypy nesou soudy, jež mohou být zkreslené. Chtěli bychom ale zdůraznit, že nehledě na relevantnost těchto soudů a pravdivost či nepravdivost stereotypů, už jejich samotná existence nám prozradí mnohé o jednotlivých skupinách a vztazích mezi nimi.

5.2 Konkrétní stereotypy ve vzájemné reflexi pobaltských zemí

Ve vzájemných vztazích pobaltských zemí jsme se zaměřili na dva druhy stereotypů. Jednak stereotypy, jež se týkají samotných obyvatel, a pak na ty, které souvisejí se státními celky. Dále jsme zjistili, že existují stereotypy, které vypovídají buď o zemích zvláště, nebo platí pro region jako celek. Z časového hlediska budeme dělit stereotypy na historické a současné, se snahou zjistit, které z nich můžeme vyhodnotit jako tradiční a které vznikly po

¹²¹ KREKOVIČOVÁ, Eva, c. d., s. 19.

¹²² Tamtéž, s. 24.

obnovení státnosti na začátku devadesátých let. V rámci určování stereotypů, pokud to bude možné, se pokusíme i o jejich analýzu. Budeme uvádět výklad stereotypů zejména v případech, pokud najdeme přímou souvislost s tématy rozebranými v předchozích kapitolách.

5.2.1 Stereotypy zahrnující region nebo všechny tři státy

5.2.1.1 Úzká spolupráce a přátelské vztahy

Jednou ze stereotypních informací, kterou lze často vyčíst a vysledovat v médiích – zejména při příležitosti vzájemných státnických návštěv – a týká se všech tří zemí, je formulace, že vzájemné vztahy jsou přátelské, dobré a mezi zeměmi existuje úzká politická spolupráce.

Příkladem z mnoha může být článek zveřejněný na zpravodajském serveru Alfa.lt z 6. 11. 2010¹²³ řešící vztahy mezi Estonskem a Lotyšskem, kde je řečeno, že mezi těmito státy podle premiérů obou zemí existuje úzká politická spolupráce, vztahy jsou dobré, v podstatě skvělé.¹²⁴ Ve stejném duchu deklarují přátelství také ministerstva zahraničních věcí zemí. Diplomatická spolupráce je popsána jako aktivní a pozitivní.¹²⁵

5.2.1.2 Informační izolovanost kontra projekty snažící se o změnu

Nehledě na oficiální rétoriku, z průzkumu expertů je zřetelné, že „*každodenní kontakty mezi obyvateli (obou) zemí nejsou dost intenzivní. Veřejnost ví velmi málo o dění a trendech v sousední zemi, například ve srovnání vztahu Estonska vůči Finsku.*“¹²⁶ Nicméně v současnosti vzniká určité volání po znovuoobnovení lotyšsko-litevských „bratrských styků“ a vzájemné větší informovanosti o dění v obou zemích. V této souvislosti se také objevují konkrétní projekty. Takové iniciativy vznikají nejčastěji v pohraničních oblastech na kulturní nebo vědecké úrovni. Jedním z institucionalizovaných příkladů snahy prohloubit spolupráci je lotyšsko-litevský přeshraniční program, který zahrnuje oblasti Kurzemska, Latgalska a Zemgalska (Lotyšsko) a Klaipėda, Telšiai, Šiauliai, Panevėžys, Uteny a Kaunasu (Litva). V

¹²³ Ekspertai: latviams ir estams draugauti trukdo stereotipai. *Alfa.lt* [online]. 6. 11. 2010, 2010, [cit. 2011-12-15]. Dostupný z WWW: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10370404/Ekspertai..latviams.ir.estams.draugauti.trukdo.stereotipai=2010-06-11_18-35/>. Stejný článek vyšel pod názvem *Latvijos ir Estijos santykai yra oficialiai draugiški, tačiau abiejų šalių gyventojų kontaktai nėra intesyvūs, įsitikinę ekspertai.*

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ AIVARE, Katri, *c.d.*, s. 28.

¹²⁶ BUTKUS, Alvydas. *Www.delfi.lt* [online]. 18. 11. 2007 [cit. 2011-10-22]. Lietuva ir Latvija: laikas atsisakyti senųjų stereotipų. Dostupné z WWW: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/abutkus-lietuva-ir-latvija-laikas-atsisakyti-senuju-stereotipu.d?id=15043656>>.

období let 2007–2013 má za cíl finančně podporovat společné projekty litevsko-lotyšských partnerů, jež jsou zaměřené na socio ekonomický rozvoj regionu a jeho zatraktivnění.

Také Kersti Eesmaa¹²⁷ ve svém projevu z 18. 2. 2011¹²⁸ mluví o nedostatku informací, kontaktů, vazeb a zájmu mezi Estonskem a Lotyšskem – méně, než by se očekávalo od dvou zemí, které spojuje „*geografická blízkost, podobné dějiny a sdílené výzvy*“¹²⁹. Zmiňuje, že v současné době si sousedské vztahy vystačí s „*komfortním byrokratickým úslovím, že se vztahy mají podporovat, zlepšovat a posilovat*“¹³⁰ a že je jednodušší „*spokojit se s postojem, který má běžný Estonec směrem k Lotyšsku a Lotyšům a je zdrojem určitých předsudků, totiž se znalostí lotyšského výrazu pro zmrzlinu a v rámci školního výletu s porážením Siguldy, která skončí zastrčená v rohu skříně.*“¹³¹ A není pochybností, že Lotyši mají podobné stereotypy, ani nebudu zmiňovat anekdoty, které mají Lotyši o Estoncích.“¹³² I zde se však objevuje snaha tuto situaci změnit. Nejpalčivější otázka ovšem je, jak přání změnit v realitu a sousedské vztahy, spolupráci a informovanost zlepšit. Tak jako v rámci litevsko-lotyšských vztahů, i zde vzniká vůle k většímu propojení některých oblastí a k diskuzím. Za důležité se považuje zvýšit individuální kontakty mezi lidmi.

Ani vzájemná návštěvnost Estonců a Lotyšů není nijak častá a Estonci a Lotyši upřednostňují pro výlet nebo dovolenou jiné země. V uvedeném článku můžeme najít informaci, která ilustruje toto tvrzení: Při konání koncertu Madony v Tallinně bylo najednou přítomno patnáct tisíc lotyšských návštěvníků, což byl v dějinách zřejmě nejvyšší počet lotyšských turistů, kteří v průběhu jednoho roku navštívili Estonsko. Naproti tomu lze prý v Estonsku potkat v sezóně stejný počet Finů jen během jediného dne.¹³³ Malá informovanost o dění v jednotlivých zemích souvisí s mediálním nezájmem – vyjma zpráv, které mají určitou spojitost s hospodářskou rivalitou pobaltských zemí.

Rozvoj regionu a spolupráce v rámci energetické nezávislosti jsou témata, která spojují zájmy Estonska a Litvy, alespoň to tak vyplynulo ze společného setkání litevské

¹²⁷ Ředitelka 2. politického úseku (Evropa a Severní Amerika) na Ministerstvu zahraničních věcí Estonské republiky.

¹²⁸ EESMAA, Kersti. *Http://www.vm.ee* [online]. 18. 2. 2011 [cit. 2011-10-23]. We can't get by without Latvia... Dostupné z WWW: <<http://www.vm.ee/?q=en/node/10942>>.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Lotyšská značka vycházkové hole.

¹³² EESMAA, Kersti. *Http://www.vm.ee* [online]. 18.2.2011 [cit. 2011-10-23]. We can't get by without Latvia... Dostupné z WWW: <<http://www.vm.ee/?q=en/node/10942>>.

¹³³ Ekspertai: latviams ir estams draugauti trukdo stereotipai. *Alfa.lt* [online]. 6.11.2010, 2010, [cit.2011-12-15]. Dostupný z WWW:<http://www.alfa.lt/straipsnis/10370404/Ekspertai..latviams.ir.estams.draugauti.trukdo.stereotipai=2010-06-11_18-35/>.

prezidentky Dalié Grybauskaitė a estonského premiéra Andrusa Ansipa.¹³⁴ Prioritní záležitostí Estonska a Litvy je urychlit projekty, které se týkají energetické nezávislosti pobaltských států, což jak zmínila Grybauskaitė, je zároveň také jednou z priorit celé Evropské unie.¹³⁵ Představitelé obou států diskutovali o těch regionálních projektech, které jsou v prosazení společných zájmů nejprioritnější a pro něž budou požadovat také finanční příspěvek Evropské unie v rámci jejího nového rozpočtu, dostupného od roku 2014. Podporovat se tedy budou ty projekty, které usilují o rozvoj vyspělých technologií, vědy a konkurenceschopnosti v pobaltských státech.¹³⁶

5.2.1.3 Hospodářská rivalita

Od devadesátých let mají pobaltské země jisté společné, ale i odlišné politické či ekonomické cíle. Takovou kolektivní snahou a zároveň prvkem, který přál pobaltské spolupráci, bylo například připojení zemí do struktur Evropské unie a NATO. Naproti tomu rivalita a konkurence jednotlivých zemí spolupráci podkopávají. V postsovětském období tak především hospodářská soutěživost zemí a také migrační proces podporuje vznik dalších vzájemných stereotypů.¹³⁷ Hospodářské výsledky zemí byly totiž i kritériem pro vstup do Evropské unie, o který všechny tři státy velice usilovaly. Zdravé ekonomické prostředí a dobrá životní úroveň zvětšovaly možnost zájmu zahraničních investorů, a tím aktivního obchodování například se západní nebo severní Evropou a vzniku užších vazeb s těmito regiony. V posledních letech probíhala srovnání v této oblasti hlavně na úrovni vypořádání se státních ekonomik s důsledky hospodářské krize, která v pobaltském regionu poměrně dost zasáhla do veřejného života.

S tím souvisí společné téma emigrace obyvatel pobaltského regionu, která se týká v největší míře Lotyšska. Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti a za vidinou lepších výdělků odchází Estonci, Lotyši a Litevci do jiných regionů Evropy. Je ale možné, že ne ve všech případech se jedná o fenomén vystěhovalectví, protože s návratem některých z nich lze po zlepšení ekonomické situace počítat. Oblíbenou zemí litevské emigrace je Velká Británie. „V Estonsku je menší emigrace než na Litvě, ale existuje. Pokud se mohou Estonci pracující

¹³⁴ Setkání proběhlo 12. července 2010.

¹³⁵ Lithuania and Estonia see energy independence of Baltic States as priority. *The lithuania tribune: Lithuania's news in English*. [online]. 12. 7. 2010, 2010, 7, [cit. 2011-11-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.lithuaniantribune.com/2010/07/12/lithuania-and-estonia-see-energy-independence-of-baltic-states-as-priority/>>. [online]. Tato slova zazněla na tiskové konferenci po jejich setkání.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ BOLDĀNE, Ilze. Latvians' Ethnic Stereotypes : Regarding the Ethnic and Cultural Minorities of Latvia. In *Pro Ethnologia 15 : Multiethnic Communities in the Past and Present* [online]. Tartu: Estonian National Museum, 2003 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.erm.ee/pdf/pro15/boldane.pdf>>.

ve Finsku vracet na víkendy a někdy i denně domů, zůstávají estonskými občany. Problémy s angličtinou nemají, mají výbornou znalost jak mladí lidé, tak i ti starší.“¹³⁸ V Lotyšsku je masová emigrace velkým problémem. Počet lidí, kteří se vystěhovali ze země od roku 2000, se odhaduje kolem 200 000 obyvatel – a to jsou ty střízlivější odhady. Při posledním sčítání lidu v roce 2008 sice oficiální statistiky uváděly, že má země kolem 2 230 000 obyvatel, ale již v tomto roce byl údaj dávno nepřesný. Stejně jako obyvatelé Litvy, také Lotyši nejčastěji odjíždí za prací do Velké Británie a do Irska. V roce 2011 se zpřístupnily německé a rakouské trhy a tak i ty se staly oblíbenou destinací Lotyšů.¹³⁹

5.2.1.4 Pobaltské národy = jedna rodina

Mezi další stereotypy, týkající se celého regionu, můžeme uvést pozitivní stereotyp nazývající druhé dvě pobaltské země jako sousední, blízké či příbuzné. Pokud se má užití symbolu, který vyjadřuje pobaltskou vzájemnost, velice často se setkáváme s metaforou rodiny, případně příbuzných. Podobná přirovnání ilustrují blízkost zemí, která je nezpochybnitelná, zároveň užití symbolu rodiny či spíše příbuzných značí určitou odlišnost a rezervovanost ve společných vztazích.

V diplomové práci autorky Katri Aivare se uvádí, že Lotyši a Estonci jsou si blízcí a drží při sobě, Lotyši jsou dle rozhovorů chápáni jako součásti „rodiny“. Konkrétně je v textu řečeno, že „*Lotyši jsou jako bratrancei nebo sestřenice Estonců – trochu zvláštní, ale stále je máte rádi, protože je to rodina*“.¹⁴⁰ S obrazem rodiny se můžeme setkat také v již citované publikaci Iivi Zájedové *Pobaltská regionální spolupráce*, která ve svém díle uvádí: „*Tyto tři státy můžeme přirovnat ke 'třem sestřám', které si svou blízkost a vztah samy ne zvolily, ale musejí spolu žít, ať už se jim to líbí nebo ne*“.¹⁴¹ Pobaltské národy ve skutečnosti v příliš velkou podobnost nevěří.¹⁴² I výše zmíněné citáty vyjadřují, že mezi státy a národy existuje přízeň, v tomto ohledu jakési téměř genetické vazby, ale stejně jako v rodině jsou si sourozenci nebo potomci sourozenců více či méně blízcí nebo vzdálení, i zde nám metafora ukazuje na spíše formální vztahy na státní úrovni a na nedostatek provázanosti a blízkých kontaktů mezi lidmi. S rodinným přívlastkem jsme se nejčastěji setkali v estonsko-lotyšských

¹³⁸ SKISTENYTĚ, Monika. Lietuviai stereotipas apie save kuria patys. *Etaplus.lt* [online]. 19. 3. 2011, 2011, [cit. 2011-12-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.etaplus.lt/Gyvenimo-budas/2011-metai-kovo/Lietuviai-stereotipas-apie-save-kuria-patys>>.

¹³⁹ <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/lotyssko/lotyssko-demografie-migrace-ubytek-obyv/1000682/62186/>>

¹⁴⁰ AIVARE, Katri, c. d., s. 81.

¹⁴¹ ZÁJEDOVÁ, Iivi, c. d., s. 36.

¹⁴² Ekspertai: latviamis ir estams draugauti trukdo stereotipai. *Alfa.lt* [online]. 6. 11. 2010, 2010, [cit. 2011-12 15]. Dostupné z WWW:<http://www.alfa.lt/straipsnis/10370404/Ekspertai..latviamis.ir.estams.draugauti.trukdo.stereo-tipai=2010-06-11_18-35/>.

a litevsko-lotyšských vztazích. Estonci ho užívají vůči Lotyšům, ale ještě více směrem k Finům, Litevci pak směrem k Lotyšům. Pro ilustraci můžeme uvést průměr estonského literárního vědce profesora Toomase Liiva: „*Fini jsou naši 'starší bratři'... jsou to naši učitelé.*“¹⁴³

Také opravdovost spolupráce pobaltských států bývá někdy diskutována. Již v době vzniku a trvání prvních samostatných pobaltských republik vznikly na oficiální úrovni dohody, a to zejména kvůli politickým okolnostem, jejich funkčnost však byla minimální, jak dokládá další výrok Aivare: „*Myslím si, že ani historicky státy mezi sebou reálně nespolupracovaly.*“¹⁴⁴ Na počátku 20. let měly státy¹⁴⁵ alespoň teoreticky možnost navázat bližší spolupráci, ale „*prezidenti těchto tří republik nikdy neměli společná setkání ... Spolupráce nebyla nějak zvlášť efektivní.*“¹⁴⁶

Stereotypem zatížená je také otázka menšin, s níž se vyrovnává jak Estonsko, tak Lotyšsko. I Litevci mají stejný stereotyp o Lotyších, případně Estoncích, a to ten, že na území Estonska a Lotyšska žije mnohem početnější skupina Rusů než v jejich zemi. Tento fakt je zároveň pojítkem mezi Estonci a Lotyši, kteří čelí stejné otázce. Otázka menšin taktéž zapříčinila stereotypní představu Estonců o Litevcích – v Litvě existující polská menšina přispívá k tomu, že Estonci Litvu řadí více do skupiny středoevropských zemí než baltských.

Za zmínku stojí také stereotyp týkající se jazyků, který má své základy v jejich rozdílnosti. Estonci poukazují, že mnoho slov v lotyštině končí písmenem *s*¹⁴⁷. I mezi estonskými a litevskými jazykovými odlišnostmi můžeme shledat stereotyp. V Litvě je např. rozšířena řada vtípů, které narážejí na hojnou zdvojenost samohlásek a souhlásek v estonštině.¹⁴⁸

5.2.2 Vzájemné estonsko-lotyšské a lotyšsko-estonské vztahy a stereotypy

Příklady stereotypů, které bychom mohli nalézt ve vztahu Estonců vůči Lotyšům a Lotyšsku nalezneme hojně v citované diplomové práci *Mutual Stereotypes in Latvia and*

¹⁴³ TESAŘOVÁ, Jana, *c. d.*, s. 10.

¹⁴⁴ AIVARE, Katri, *c. d.*, s. 94.

¹⁴⁵ Myšleno Litva, Lotyšsko a Estonsko.

¹⁴⁶ ZÁJEDOVÁ, Iivi, *c. d.*, s. 36 a 42.

¹⁴⁷ Je to koncovka mužského rodu podstatných jmen.

¹⁴⁸ Pro ilustraci uvedeme jeden z nich: Ve výtahu jedou dva Estonci. Výtah spadne. Estonci stojí. Uteče 10 minut, 20, 30... nakonec se jeden Estonec ptá druhého: Eeee, něěěějaaaak pooomaaluu jeeedeemee. „*Važiuoja du estai liftu. Liftas užstringa. Estai stovi. Praeina 10 minučiu, 20, 30... Galų gale vienas estas paklausia kito: Eee....Kaažkooo lėėėtai vaaažiuoojaaam...*<http://www.decotopics.com/ivairenybes/humoras_an_ekdotai/anekdotai_apie_estus.php>

Estonia.¹⁴⁹ Rádi bychom zde představili zjištění, která vyplynula z rozhovorů s Estonci o Lotyšsku a Lotyších, a s Lotyši o Estonsku a Estoncích. Rozhovoru se na estonské straně zúčastnili dvě ženy a dva muži ve věku 20–25 let, buď pracující, nebo jak pracující, tak studující, na straně lotyšské dvě ženy a čtyři muži ve věku od 22 do 30 let. Za další příklad autostereotypních představ o vlastním národě můžeme uvést charakteristiku současného populárního estonského spisovatele Jaana Krosse, který tvrdí, že výrazným rysem charakteru Estonců je lehký skepticizmus: „*Estonec nikomu a ničemu nevěří*.“¹⁵⁰

Nejčastější a nejvýraznější asociací, která Estonce napadala vůči Lotyšsku, byla Riga. Riga je hlavní a zároveň největší město Lotyšska, soustředí se do ní kulturní a politický život, z 2 067 887 obyvatel jich v Rize žije 727 578. Riga je historické město spojené s germánskou kulturou řádového státu, byla součástí středověkých obchodních tras, je významným přístavem a turistickým centrem návštěvníků pobaltského regionu. Druhou stereotypní asociací v souvislosti s lotyšským státem, je další město – Ventspils, které je rovněž významným lotyšským přístavem. Asociované jsou dále společnosti vyrábějící sladkosti - *Laima* a *Kārums*, jež své produkty exportují do Estonska. Pokud bychom chtěli určit původ těchto představ, Riga je spíše tradiční asociací, protože byla historicky dominantou země a je jí doposud. Zároveň svým charakterem a historií představuje pojítka mezi estonskou a lotyšskou kulturou, protože historická centra velkých měst Estonska – Tartu a Tallinnu – mají také severogermánský gotický ráz. S produkty společností se zřejmě lze potkat denně v estonských obchodech. Jak už jsme zmínili, hospodářská rivalita je jedním ze zdrojů vzájemných stereotypních představ. Lotyši například vnímají Estonsko jako „hospodářsky úspěšnější zemi“. Opačným směrem vnímají také Estonci Lotyšsko.¹⁵¹ Můžeme uvést citace podporující toto vzájemné srovnávání: „*Lotyši často nevládní výtěžky, které Estonci mají. ... Mám pocit, že pokud se Estonci snaží být jako Finové, Lotyši pak jako Estonci*.“¹⁵²

Za klasickou stereotypní asociací Lotyšů o Estonsku platí, že Estonsko bývá vnímáno jako silná země v oblasti informačních technologií. Tato představa je společná i Litevcům. Estonsko je skutečně jednou se zemí s nejvyšším pokrytím internetu na světě, 75 % obyvatel je připojeno k internetu a jako první na světě se zde uskutečnily volby na elektronické bázi.

¹⁴⁹ AIVARE, Katri. *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia* [online]. Tartu 2009. Dostupné z WWW:<<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/9205/Aivarekatri.pdf?sequence=1>>.

¹⁵⁰ TESAŘOVÁ, Jana, c. d., s. 6.

¹⁵¹ Ekspertai: latviam ir estams draugauti trukdo stereotipai. *Alfa.lt* [online]. 6. 11. 2010, 2010, [cit. 2011-12 15].

Dostupný z WWW:<http://www.alfa.lt/straipsnis/10370404/Ekspertai..latviam.ir.estams.draugauti.trukdo.stereotipai=2010-06-11_18-35/>.

¹⁵² AIVARE, Katri, c. d., s. 182.

Lotyšši také vnímají Estonsko jako zemi sídel velkých společností a průmyslových sídel. Tato asociace se zřejmě pojí převážně s městy a přístavy, v nichž se setkáme s množstvím administrativních budov. V rámci rozhovorů byly zmíněny také dominanty a geografické rozdílnosti mezi zeměmi, jako jsou na straně Estonska ostrovy a pohoří Munamägi¹⁵³, trajekty, jež zajišťují častou dopravu mezi Estonskem a Finskem, vůbec podobnost Finsku a blízké vztahy s touto zemí, poté město Narvu ve spojení s ruskou mluvící menšinou a univerzita v Tartu. Lotyšši vnímají jako typický artikl a suvenýr estonský likér *Vana Tallinn*, stejně jako Estonci si vzpomněli na *Rižský balzám*. Typickým estonským sportem je dle Lotyšů biatlon a neopomenuta nezůstala ani estonská *Hansabank*, jež má mnoho svých poboček nejen na území Lotyšska, ale i Litvy.

Nyní přistoupíme k popisu stereotypů, které se týkají národního charakteru. Lotyšši bývají někdy Estonci i Litevci označováni jako „emotivní“ či „temperamentní“. Co se týče jejich představ o sobě samých, setkali jsme se s názorem, že Lotyšši jsou pracovití, trpěliví a odolní.¹⁵⁴ Co se týče národní charakteristiky Estonců, byly uvedeny následovné stereotypy: „nekomunikativní“, „světlovlásí – více skandinávští“, „pomalí“, „introvertní“, „rozumoví“, „se schopností předvídat“, „patriotičtí“, „sebevědomí“, „opatrní“, „odhodlaní“, „zacílení“, „krok před námi“.¹⁵⁵ Estonci tvoří nejminoritnější skupinou žijící v Lotyšsku a i podle Boldane jsou vnímáni jako „patriotičtí“ a vyznačující se silným národním cítěním. Lotyšši považují Estonce za velice odpovědné a precizní lidi.¹⁵⁶

Stereotyp o pomalosti Estonců je velice výrazný jak na straně Lotyšů, tak Litevců. Na toto téma existuje mnoho vtipů, stejně tak velké je množství výkladů, proč tomu tak je.¹⁵⁷

¹⁵³ Hory v Estonsku, nejvyšší vrchol Estonska je Suur Munamägi, zároveň nejvyšší hora celého Pobaltí.

¹⁵⁴ S tímto vyjádřením jsme se také setkali na Vilniuské univerzitě, když jsme se skupinkou litevských studentů diskutovali na téma lotyšské a estonské stereotypy. Lotyšši byli jimi taktéž označeni jako „emotivní nebo temperamentní“, Estonci jako „pomalí“.

¹⁵⁵ AIVARE, Katri. *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia* [online]. Tartu 2009. Dostupné z WWW: <<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/9205/Aivarekatri.pdf?sequence=1>>.

¹⁵⁶ BOLDĀNE, Ilze. *Latvians' Ethnic Stereotypes : Regarding the Ethnic and Cultural Minorities of Latvia. In Pro Ethnologia 15 : Multiethnic Communities in the Past and Present* [online]. Tartu 2003 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.erm.ee/pdf/pro15/boldane.pdf>>

¹⁵⁷ Estonci mají zase vtipy o Fincech, že jsou pomalí. Například: Kolega Estonec se otočí a říká: A máte litevské anekdoty o Estoncích? Máme. A jaké? Že jste pomalí. Hmmm...(dlouhá pauza). My máme některé anekdoty o Fincech. No, a jací jsou Fini ve vašich vtipech? Pomalí.

„Kolega estas atsisuka ir sako:

- O lietuviai anekdotus apie estus kuria?

- Kuria.

- Kokius?

- Kad jūs lēti esat.

- Hmmm...(ilga pauzē)O mes apie suomių kuriam anekdotus.

S největší pravděpodobností svědčí o jisté neuspěchanosti, chladnokrevnosti a racionalitě. „*Estonci míří ke svému cíli pomalu, ale jistě.*“¹⁵⁸ Tuto tezi potvrzují i další nalezené stereotypy, které označují Estonce za odhodlané a zacílené. Jinou variantou této vlastnosti je jistá zdrženlivost a rezervovanost při prvním kontaktu (nekomunikativní, introvertní a opatrní).

Některé nalezené národní stereotypy se překrývají se stereotypy státními, jež souvisí s úspěšnou transformací estonské ekonomiky v 90. letech 20. století v obchodní sféře a rovněž s dnešními úspěchy. Estonsko je ve společném lotyšsko-estonském srovnání vnímáno jako hospodářsky úspěšnější země s lepší životní úrovní obyvatel. Podle Lotyšů je zde také více rozvinutý sociální a zdravotnický systém.¹⁵⁹

Další výroky potvrzují vztahy Estonska a severských zemí nebo hrdost a patriotismus. Jistě je přínosné zmínit, že tyto představy jsou totožné s image Estonska, jak ji budují sami Estonci – totiž Estonsko jako jeden ze severských států, úspěšný v řadě hospodářských odvětví. Zmíněné dva elementy je možné vnímat jako dvě strany jedné mince, o čemž svědčí i následující výrok: „*[Estonci – pozn. autora] by nebyli tak daleko bez pomoci Finska na začátku devadesátých let. ...Měli většího bratra, který je adoptoval.*“ Což koresponduje s dalším: „*Byli jsme v tom více zanecháni sami.*“¹⁶⁰ Je patrné, že jak Estonci, tak Lotyši cítí, že být součástí skupiny severských států je známkou určitého blahobytu a prestiže, protože se jedná o ekonomicky silné státy se sociálně postaveným systémem. Oba národy také řadí Estonsko jak k pobaltskému regionu, tak k severským sousedům. Ze strany Lotyšů, jak bylo řečeno, však panuje představa, že bez pomoci například Finska by Estonsko svého postavení nedosáhlo. Estonsko je považováno za spíše obchodního partnera, kulturně bližší je Lotyšsku Litva.¹⁶¹

5.2.3 Vzájemné litevsko-estonské a estonsko-litevské vztahy a stereotypy

Jazykový faktor spolu s historickými okolnostmi jsou důvodem, proč Estonci vnímají blízkost Lotyšů a Litevců spíše ke slovanským národům než k sobě samým a sami naopak možná více než k pobaltskému regionu cítí blízkost ke Skandinávii. „*Co se týče jazyka a*

- *Nu ir kokie suomiai jūsu anekdotuose?*

- *Lėti.*“

<<http://finlandija.blogas.lt/tag/estai>>

¹⁵⁸ AIVARE, Katri, c. d., s. 99.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 86–95.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 94.

*folkloru, je rozhodně Estonsku nejbliže sousední Finsko, zatímco Lotyšsku Litva.*¹⁶² Estonci pak zejména díky společné historické skutečnosti cítí blízkost více k Lotyšsku než k Litvě. K představám, že mají Lotyši a Litevci blíže ke slovanským národům, zřejmě kromě již zmíněné jazykové odlišnosti napomáhá fakt početné ruské menšiny na území Lotyšska, a na straně Litvy Estonci vnímaná orientace na slovanské Polsko. Tento pocit podporuje propletenec společných vztahů trvajících již mnoha staletí mezi polským a litevským národem.

Stereotyp Poláka v očích Litevce se ale od samého počátku¹⁶³ jeví být negativním, a to zejména díky dvěma historickým událostem: silné polonizaci Litvy v 17. století a zabránění Vilniusu mezi první a druhou světovou válkou.¹⁶⁴ Ač doba i společné úsilí o změnu negativních představ Litevců o Polácích jistě úspěchy zaznamenaly, pořád lze v litevských představách vyčíst hořkost nad ne tak nedávnými historickými zklamáními vůči Polsku, které přetvalo až do současnosti. Proto – ač je historický fakt, že mnohastaletí trvající pevné vazby mezi Polskem a Litvou kulturně a nábožensky určily podobu současné Litvy¹⁶⁵ – Litevci stejně spíše kladně hodnotí ty národnosti, se kterými nemají společné hranice nebo větší historický konflikt.¹⁶⁶ Uvedená data vychází ze sociologických výzkumů, které zjišťovaly stereotypní představy obyvatel Vilniusu. Autorka studie se tázala na nejtypičtější charakterové rysy Litevců, Rusů, Poláků, Židů, Bělorusů, Tatarů a Estonců. Lotyši do tohoto výzkumu bohužel nebyli zahrnuti. Výzkum probíhal ve dvou fázích. První se konala v roce 1989 a druhá v roce 1993. Cílem bylo zjistit, jestli a případně jak se změnil autoobraz a heteroobraz obyvatel Vilniusu o sobě samých a o zmíněných národnostech v době před a po historickém zlomu, tj. před a po znovuoobnovení litevské státnosti. Studii považujeme za relevantní zejména z důvodu, že dobře ilustruje, jak zásadní historické mezníky mohou měnit představu o příslušnicích vlastní skupiny (v našem případě národa) a představy o druhých.

Klasifikovaly se nejtypičtější povahové rysy, které respondenti přiřadili jednotlivým národnostem, přitom jeden rys mohl mít jak pozitivní, tak negativní konotace. Obyvatelé Vilniusu nejhůře hodnotili Poláky, kteří měli pouhých 13 % (v roce 1989) a poté 12 % (v roce 1993) získaných pozitivních rysů charakteru. Nejlépe dopadli Francouzi, jež zde zastupovali „západní svět“. Na druhém místě se umístili samotní Litevci a na třetím Estonci. Ještě

¹⁶² AIVARE, Katri. *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia* [online]. Tartu 2009. Dostupné z WWW:<<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/9205/Aivarekatri.pdf?sequence=1>>.

¹⁶³ Od národního obrození konce 19. století.

¹⁶⁴ WALAS, Teresa. *Narody i stereotypy*. Kraków 1995. s. 90–94.

¹⁶⁵ Římsko-katolické vyznání většiny obyvatel apod.

¹⁶⁶ TRINKUNIENĖ, Inija. Ethnic Relations and Stereotypes. In TALJUNAITĖ, Meilutė. *Changes of Identity in Modern Lithuania*. Vilnius 1996, s. 188.

zajímavější ale je, že spíše kladné rysy jim Litevci určili v roce 1989 (67 %), kdežto už v roce 1993 Estonci získali 33 % pozitivních rysů. Zůstali sice na třetí nejlépe hodnocené pozici, ale je zde znatelný propad. Důvodem může být fakt, že v roce realizace první studie dosáhla pobaltská vzájemnost vrcholu. Byla to doba společného úsilí všech tří zemí vyvázat se ze SSSR. V srpnu 1989 se jako protest proti sovětské okupaci v den výročí paktu Ribbentrop-Molotov utvořil řetěz lidí.¹⁶⁷ V roce 1993 už ale každá z republik sledovala své ryze vlastní zájmy a ve společných vztazích se začala projevovat konkurence.

Litevské stereotypy týkající se obou národů jsou velice podobné těm, které jsme vysledovali ze vzájemných představ lotyšsko-estonských. Následující výrok ilustruje, jak nejsilnější stereotyp vůči Estoncům, tak rodinné vztahy, o kterých jsme mluvili: „*Všichni jsme slyšeli stereotypy o různých národech: Estonci všechno dělají pomalu, Lotyši – to jsou litevští bratři.*“¹⁶⁸ Estonci jsou dle Litevců taktéž patriotičtí, mají výrazné národní cítění, jsou odpovědní a precizní. Litevci by se dle vlastního názoru měli také takovému patriotismu učit, jak o tom svědčí citát: „*Měli bychom se od Estonců učit hrdosti na svou zem.*“¹⁶⁹ Litevci jsou považováni taky za patriotické a odpovědné, na rozdíl od Estonců se u Litevců navíc respondenti zmiňují o jejich religiozitě, zdůrazněn je tu náboženský prvek.¹⁷⁰

Litevské představy o severnějších sousedech a sobě samých zmiňuje článek uveřejněný na serveru Zebra.lt Alvydase Butkuse¹⁷¹, který vznikl na základě ankety společnosti pro výzkum trhu GfK CR Baltic. Anketa byla adresovaná Litevcům a měla za cíl zjistit stereotypní představy Litevců o Lotyšsku, Estonsku a skandinávských zemích a o samotných Litevcích. Litevci vnímají podle této ankety vlastní zemi z 50 % jako vlast, domov, rodiště. Okolo 6 % respondentů spojuje Litvu s chudobou, 3 % s domovem, kde je ale rozšířená korupce, a 2 % respondentů napsali *lietus*, což je v překladu déšť.¹⁷²

¹⁶⁷ Asi na milion lidí se drželo za ruce od Vilnius přes Rigu do Tallinnu.

¹⁶⁸ SKISTENYTĚ, Monika. Lietuviai stereotipas apie save kuria patys. *Etapius.lt* [online]. 19. 3. 2011, 2011, [cit. 2011-12-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.etapius.lt/Gyvenimo-budas/2011-metai-kovo/Lietuviai-stereotipas-apie-save-kuria-patys>>.

¹⁶⁹ SKISTENYTĚ, Monika. Lietuviai stereotipas apie save kuria patys. *Etapius.lt* [online]. 19. 3. 2011, 2011, [cit. 2011-12-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.etapius.lt/Gyvenimo-budas/2011-metai-kovo/Lietuviai-stereotipas-apie-save-kuria-patys>>.

¹⁷⁰ BOLDĀNE, Ilze. Latvians' Ethnic Stereotypes : Regarding the Ethnic and Cultural Minorities of Latvia. In *Pro Ethnologia 15 : Multiethnic Communities in the Past and Present* [online]. Tartu 2003 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.erm.ee/pdf/pro15/boldane.pdf>>. Příspěvek od Boldane vznikl na základě 98 dotazníků.

¹⁷¹ Alvydas Butkus je ředitelem Polského centra na univerzitě Vytautase Velikého.

¹⁷² Estai lēti, Latvijojē blogai, o Suomijojē ir Švedijojē šalta, mano lietuviai. Zebra.lt [online]. TEO LT, 4. 8. 2009 [cit. 2011-12-22]. Dostupné z <<http://www.zebra.lt/lt/laisvalaikis/ivairenybes/estai-leti-latvijojē-blogai-o-suomijojē-ir-svedijojē-salta-mano-lietuviai-167112.html>>

O Lotyšsku a Estonsku ví Litevci víc a jsou jim bližší než skandinávské země. Asi 18 % Litevců míní, že je Estonsko sousední, blízká a příbuzná země, o Lotyšsku to tvrdí dokonce 37 % respondentů a Lotyše častěji pojmenovávali jako *braliukai*. Průzkum také potvrdil jeden z nejstarších stereotypů o Estoncích – 10 % dotázaných tvrdilo, že při zmínce o Estonsku se jim připomene pomalý životní styl jeho obyvatel. „*Jak se směje rodilý Litevec, Estonce, když něco vypráví, je lepší nepřerušovat, protože hrozí, že začne všechno vyprávět od začátku.*“¹⁷³ Autor v komentáři k tomuto vtipu uvádí stereotyp, který svědčí o jisté počáteční rezervovanosti Estonců: „*Pokud Estonec k sobě pozve někoho na návštěvu, svědčí to o tom, že už ho považuje za přítele. ... V Estonsku je rodina nejdůležitější hodnotou.*“¹⁷⁴ Dalšími nejvíce zmiňovanými atributy Estonska byly – hlavní město Tallinn (8 %), likér *Vanna Tallinn* (3 %), souostroví Saaremaa (3 %) a specifická architektura (2 %). Estonsko je pro Litevce také zemí, kde se dnes žije lépe než v Litvě (okolo 2 %).¹⁷⁵ Nejoblíbenějšími sporty v Estonsku jsou dle autora lyžování a jogging, což je společné lotyšské představě o oblíbených sportech Estonců. „*Milovaný sport Litevců – basketbal – je zcela nepopulární.*“¹⁷⁶

Citovaný zdroj taktéž potvrzuje představu finsko-estonské blízkosti a i stejné vnímání výhod, které Estonci ze společných vztahů s Finskem údajně mají. „*Finská ambasáda stojí asi na nejlepším místě v Tallinnu, existují hotely pouze pro Finy a Finů jsou plné ulice. ... Estonci si váží svých severních sousedů a jsou k nim tolerantní. Nikdo nemůže popřít, že tak skvělé vztahy přinášejí Estonsku plno výhod.*“ Také patriotismu Estonců, lepší životní úroveň a odlišného přístupu Estonců k životu si všímají jak Lotyši, tak Litevci. „*Vilnius od Tallinnu dělí pouhých devět hodin autobusem a životní styl je tady zcela odlišný. Uznávám, Estonci jsou skutečně ‘pomalejší’, protože mají rozdílné hodnoty a náhled na život. Jsou chladnější a uzavřenější než Litevci, ale měli bychom se od nich naučit lepšímu sebehodnocení a lásku ke své vlasti. Nikdy si nestěžují na svoji zemi, naopak si nenechají ujít příležitost ji pochválit.*“¹⁷⁷

5.2.4 Vzájemné litevsko-lotyšské a lotyšsko-litevské vztahy a stereotypy

Dle ankety GfK CR Baltic citované výše jsou stereotypními představami Litevců týkajícími se Lotyšska ponejvíce hlavní město Riga (8 %) a prudký hospodářský propad země (7 %). Dalšími nejznámějšími lotyšskými symboly jsou dle Litevců *Jurmala* (4 %), moře

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ SAKALAUŠKAITĖ, Žymantė. Estija, tarp stereotipų ir tikrovės.... *Veidas.lt* [online]. 4. 5. 2011, 9., [cit. 2011-12-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.veidas.lt/estija-tarp-stereotipu-ir-tikroves>>.

(2 %) a vodní parky (2 %), následně také exportní artikly typu likéru *Rižský balzám* (3 %) nebo sledi a šproti (2 %).¹⁷⁸ I z dalších zdrojů vplynuly nám již známé stereotypy. „*Lotyši a Litevci vědí více [myšleno z médií – pozn. autora] o svých slovanských susedech, než o těch baltských. Chybí knihy, které by pojednávaly o jedné nebo druhé zemi, ve školách se nekonají debaty nad lotyšsko-litevskými tématy, nesledují se pořady druhého národa. Pokud by Litevci nebo Lotyši měli možnost vzájemně sledovat televizní stanice druhé země, slyšet lotyštinu nebo litevštinu, měli by příležitost poznat příbuzný národ nejen skrz obchodní centra ‘Maxima’ nebo ‘Drogo’,¹⁷⁹ ale také domácí politiku sousední země, literaturu a kulturu jako takovou.*“¹⁸⁰

Lotyšská „zarputilá schopnost vydržet příkoří“ může být chápána, a podle Zenty Mauriņi tomu tak i je, jako kladná vlastnost, která dovolila národu přežít. „*V Evropě existují země, kde nevolnictví mělo stejně krutou podobu, tyto národy (například staří Prusové) byly však úplně vyhubeny.*“¹⁸¹ Jeden z nejstarších lotyšských autostereotypů zdůrazňuje lásku k práci a k písňím, vychází přitom z folklorních písni a pohádek.¹⁸²

Dle článku Alvydase Butkuse záleží na situaci, která určuje, jaké stereotypy se ve vzájemných vztazích objevují. Pokud je třeba zdůraznit vzájemnou solidaritu a podobnost a snahou je zvýraznit společné rysy, jsou k užítku pozitivní stereotypy, jako například, že „*Lotyši a Litevci jsou jediné zbylé baltské národy, které v současné době mluví archaickým indoevropským jazykem a které mají unikátní etnokulturní dědictví.*“¹⁸³ Z pozitivních stereotypních výroků, které se často používají a mají co do činění se solidaritou, jsou osudy obou zemí během druhé světové války a oběti sovětského režimu.¹⁸⁴

Jakmile se však situace týká konkurence, vzpomínají se negativní stereotypy, například historického nebo náboženského původu: „*Lotyši jsou pokrokovější už tím, že jsou (kromě Latgalců) luteráni, Litevci jsou konzervativní a v tomto smyslu ‘zpátečníčtí’*“

¹⁷⁸ Estai lēti, Latvijoje blogai, o Suomijoje ir Švedijoje šalta, mano lietuviai. Zebra.lt [online]. TEO LT, 4. 8. 2009[cit. 2011-12-22]. Dostupné z <<http://www.zebra.lt/lt/laisvalaikis/ivairenybes/estai-leti-latvijoje-blogai-o-suomijoje-ir-svedijoje-salta-mano-lietuviai-167112.html>>

¹⁷⁹ Které jsou společné jak Litvě, tak Lotyšsku.

¹⁸⁰ BUTKUS, Alvydas. Lietuva ir Latvija: laikas atsisakyti senųjų stereotipų. *Delfi.lt* [online]. 18. 11. 2007, 2007, [cit. 2011-12-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/abutkus-lietuva-ir-latvija-laikas-atsisakyti-senuju-stereotipu.d?id=15043656>>.

¹⁸¹ MAURIŅA, Zenta. Bílé roucho – lotyšské pojetí světa. Plav – měsíčník pro světovou literaturu. Praha: Splav! 2007, 3(12), s. 19.

¹⁸² BOLDĀNE, Ilze. Latvians' Ethnic Stereotypes : Regarding the Ethnic and Cultural Minorities of Latvia. In *Pro Ethnologia 15 : Multiethnic Communities in the Past and Present* [online]. Tartu: Estonian National Museum, 2003 [cit. 2011-12-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.erm.ee/pdf/pro15/boldane.pdf>>. ISSN 1406-5797.

¹⁸³ BUTKUS, Alvydas, c. d., *Delfi.lt* [online]. 18. 11. 2007, 2007, [cit. 2011-12-20].

¹⁸⁴ Tamtéž.

*katolíci.*¹⁸⁵ Další historický stereotyp se týká postavení rolníků a jejich vzdělanosti. „Už od 18. století byli lotyšští rolníci bohatší, vzdělanější a civilizovanější, za doby carského režimu a později po vytvoření meziválečného státu šli chudí litevští rolníci do Lotyšska sloužit nebo pracovat v továrnách. V lotyšských lidových anekdotách je Litevec vykreslen jako hlupák a smolař.“¹⁸⁶ Litevec podle Lotyšů „není příslušník národa, ale druh profese.“¹⁸⁷

Litevské negativní stereotypy o Lotyších mluví např. o „nedostatku iniciativy, pasivitě, direktivním chování“.¹⁸⁸ Lotyšům je také připisována větší pokora a smířenost. Pokud bychom měli uvést historické negativní stereotypní charakteristiky Lotyšů v očích Litevců, Lotyš by byl sobec a hamživý sedlák. Tyto stereotypy jsou historické, z dob před vytvořením první státnosti, i když některé z nich přetrvaly v jisté podobě dodnes. Je zapotřebí uvést, že v současné době budou převládat mezi obyvateli obou zemí buď pozitivní stereotypy zdůrazňující zmíněnou příbuznost národů a jejich jedinečnost, nebo neutrální postoj.

Mezi litevsko-lotyšskými susedskými vztahy můžeme nalézt rozdílné historické interpretace. Jiný přístup tak například panuje kolem otázky dělení Livonska a názvu společné Polsko-litevské unie. „Podle lotyšského výkladu roku 1561 Livonsko nebylo přiřknuto Litevskému velkoknížectví, ale Polsku (ve skutečnosti Polsko do Lublinské unie nijak nezasáhlo do Livonských válek). Taktéž litevské historické mapy bez skrupulí zahrnují do velkoknížectví vazalské Kuronské vévodství (1561–1795). Jak v lotyšském tisku, tak na internetových fórech je stále probírána otázka příslušnosti Palangy – argumentují, že pobřeží Palangy bylo dáno nebo dokonce darováno roku 1921 Litvě. Zde je vhodné připomenout, že nikdy nepatřilo ani Livonsku, ani Kuronskému vévodství.“¹⁸⁹

Současné spory se týkají většinou hospodářských zájmů zemí. První takovým je například nedorozumění, jež vyvolával naftový terminál ve městě Būtingēs u Baltského moře. Terminál tvoří hranici mezi Lotyšskem a Litvou. Lotyšsko argumentovalo proti jeho výstavbě ekologickými a technickými aspekty. Litevská strana podávala protiargumenty, že se Lotyši obávají konkurence přístavů Būtingēs s Ventspils. Litva zdůrazňovala potřebu terminálu a připomínala ruskou blokádu ropy v polovině 90. let. Citlivou otázkou jsou také reakce na pozvání Ruska na oslavy konce druhé světové války. „Odmítavá reakce k postoji lotyšské reprezentace na litevské straně se pojila také k 9. květnu v roce 2005, kdy lotyšský prezident, který zapomněl na pobaltské spojenectví v této otázce, odjel do Ruska, aby se zde zúčastnil

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

*oslav konce druhé světové války.*¹⁹⁰ Pokud bychom měli uvést příklad z diplomatických nedorozumění po revoluci, nelze opomenout vyjádření litevského prezidenta Valdase Adamkuse při jeho návštěvě v Moskvě. V rozhovoru pro *Echo Moskvy* se litevský prezident nechal slyšet, že Litva by mohla jít příkladem severním sousedům v otázkách týkajících se udělení občanství státním menšinám. Bylo ale opomenuto, že disproporce mezi ruskou menšinou – bývalými sovětskými migranty, jsou v Lotyšsku a Estonsku a na Litvě značné.¹⁹¹

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ BUTKUS, Alvydas. Lietuva ir Latvija: laikas atsisakyti senųjų stereotipų. *Delfi.lt* [online]. 18. 11. 2007, 2007, [cit. 2011-12-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/abutkus-lietuva-ir-latvija-laikas-atsisakyti-senuju-stereotipu.d?id=15043656>>.

Závěr

Pobaltské země utvářejí území, které bylo poměrně nestabilní, a to ze dvou hlavních důvodů: Jednak leží na rozhraní západní a východní Evropy, se všemi důsledky, které tato situace přináší, dále platí, že estonská a lotyšská území byla po dlouhá staletí pod nadvládou cizích státních celků, nesla s nimi tedy jejich osudy – vrcholy i pády – a jejich území postupně přicházela pod nadvládu různých sousedních zemí a kulturních vlivů. Nebyly to však pouze státní útvary a formy jejich uspořádání, ale také misionáři, náboženští hodnostáři, baltsko-německá šlechta, města bohatnoucí ze zisku, obchod a sítě, které se z kontaktů utvořily; později také šířitelé vzdělanosti a reformace – to vše vtisklo estonským a lotyšským zemím jedinečný charakter a utvořilo z nich multikulturní prostředí. Litevské země získaly tento rys díky schopnosti svých velkoknížat zkonsolidovat a uhájit vlastní území, což umožnilo mohutnou středověkou expanzi se ziskem území sahajícími koncem 14. století až k Černému moři. Na tomto území přirozeně koexistovalo více etnických skupin různých jazyků a vyznání, a Litva tak přijala mnoho rozdílných kulturních prvků. V kultuře a folkloru můžeme spatřovat příběhy a symboly, jež jsou ovlivněny předkřesťanskou kulturou. I přesto, že od středověku byla všechna pobaltská území postupně christianizována – Lotyši a Estonci od příchodu Mečových a Německých rytířů a Litevci od konce 14. století, po usednutí Jagella na polský trůn – tyto prvky jsou dobře rozeznatelné i dnes.

Podobně jako kulturní orientaci a vnímání Pobaltí (hlavně jeho měst) coby multikulturního prostředí sdílejí všechny tři země i politickou orientaci, která je jednoznačně prozápadní. Moderní dějiny, historický vývoj od prvního nabytí vlastní státnosti v desátých letech 20. století a současné politické a hospodářské cíle pevně určily směr, kterým se chtějí stát ubírat. Velice obdobné hospodářské a politické vize jsou také jedním z nejdůležitějších pojmů, která pobaltskou vzájemnost a pobaltský region tvoří. Region utužují stejné představy ohledně budoucnosti těchto zemí – jako například zda být aktivními členy Evropské unie, podporovat obchod se severským, středoevropským a západoevropským subregionem v rámci Evropské unie a snaha o co možnou hospodářskou a energetickou nezávislost od Ruska. Vzhledem k tomu, že obyvatelé pobaltských zemí si uvědomují, jak jsou ostatními zeměmi vně regionu převážně chápány, tedy jako jedna entita, přistupují k tomuto faktu pragmaticky. Tento postoj oslabují pouze jiná – „exkluzivnější“ – spojení, jako je např. na straně Estonska jeho vazba s Finskem. U Lotyšska ani Litvy nenalezneme stejně podporovaný vztah k jedné konkrétní zemi. Ač Estonci přiřazují obdobné vztahy Litvě ve směru k Polsku, reálně

tomu tak z důvodu historických událostí není a Litevci svou kulturní propojenost s Polskem nezdůrazňují, naopak, negativní stereotyp Poláka v očích Litevců se ztrácí jen postupně.

Podobně se pobaltské země ubírají i stejným ekonomickým směrem a za stejnými hospodářskými cíli, což opět svědčí pro jejich spolupráci a vazby napříč regionem. Zároveň však obraz o druhé zemi a stereotypní informace vycházející z médií silněji určují vzájemná rivalita a hospodářská soutěživost, které přejí spíše národnímu zájmu. Populárními tématy médií ve vztahu k ostatním pobaltským státům jsou právě hospodářské úspěchy a neúspěchy. Po revoluci byl tento zájem spojen zprvu s otázkami hospodářských výsledků v rámci vstupních jednání do Evropské unie, v poslední době jde především o téma hospodářské krize a jejího dopadu na ekonomiky zemí, případně otázek s ní spojených, jako je hospodářská kriminalita typu korupce.

Z našich zjištění vyplynulo, že v rámci Pobaltí existují spíše tři individuální a v intenzitě vazeb odlišné vztahy než jeden stejně silný vzájemný vztah. Co víc, jak Lotyšů, tak Litevci a v podstatě i samotní Estonci vnímají větší zájem Estonců na společných vztazích se severskými zeměmi, respektive s Finskem. Příslušnost k severským státům vnímají všechny tři pobaltské země jako jistou známku dobré životní úrovně a hospodářské vyspělosti. Jak Lotyšů, tak Litevci cítí ve vzájemném finsko-estonském partnerství jasný přínos pro estonskou stranu, přičemž podobné vazby sami nepěstují. Jak Litevci, tak Lotyšů také oceňují patriotismus a silné vlastenecké cítění Estonců k rodné zemi a mají dojem, že by obdobné vnímání měly mít také jejich národy.

V Pobaltí je pocíťovaná jistá vzájemná izolovanost, chybí dostatečné informace o dění v druhé zemi, což souvisí i s nezájmem médií. Ze stereotypních vyjádření vyplynulo, že nehledě na oficiální rétoriku zahraničně politických představitelů a v jistých oblastech pocíťovanou podobnost a příbuznost, ví veřejnost málo o aktuální situaci dalších pobaltských zemí, a vzájemné kontakty, včetně navštěvovanosti, jsou poměrně nízké.

Velice často jsme se i přesto setkali se stereotypem symbolu rodiny v popisu vzájemných vztahů. Co do intenzity však nebyly pocíťovány rodinné vazby stejně. Estonci mluví o bratrském národě ve vztahu k Finům a Lotyšům, stejně tak Litevci hovoří o Lotyších jako o „bratříčcích“, a zjistili jsme, že jim skandinávské země nejsou tak blízké jako například Estonsko. Zaznamenali jsme také názor, že Lotyšů vnímají Estonce spíše jako obchodní partnery, kdežto u Litevců cítí kulturní spřízněnost a nejvíce svou zemi v rámci pobaltského regionu identifikují ve srovnání s Estonci a Litevci. Už na těchto rodinných příměrech je patrné, že silněji lze mluvit o třech zvláštních vztazích. Ve vzájemných představách pak

existují jisté odlišnosti, které zapříčinily také vznik jak pozitivních, tak negativních stereotypů. Takovými jsou například stereotypy jazykové – tím pozitivním je v této kategorii např. lotyšsko-litevské vědomí, že litevština a lotyština jsou jediné zbylé dodnes užívané baltské jazyky, existuje zde silná vzájemnost. Naopak odlišnost např. estonštiny a lotyštiny je zdrojem řady vzájemných vtipů. Také litevské vtipy si všímají rozdílnosti estonštiny ve vztahu k litevštině.

Podobně i odlišné vyznání víry u estonských a lotyšských obyvatel na jedné straně, a litevských na straně druhé je příčinou určitých stereotypních asociací. Jak jsme si uvedli, na území bývalého Livonska proběhla úspěšně reformace a Estonci a Lotyši jsou tak z většiny luteráni. Proti tomu většina litevských obyvatel je kvůli úspěšné rekatolizaci římsko-katolického vyznání. Je zapotřebí si uvědomit, že katolická církev stála u zrodu moderního litevského národa tak jako luteránští pastoři u lotyšského a estonského.

Estonsko je vnímáno jako hospodářsky vyspělá země, v které se žije dobře. Lotyši a Litevci mluví o vyšší životní úrovni Estonců a v případě Lotyšů jsme se také setkali s názorem, že v Estonsku funguje vyspělejší zdravotnický systém. Vzápětí je však oběma národy vyřčena domněnka, že velkou zásluhu na současném statu Estonska má Finsko. Estonsko je také asociováno s velkými administrativními sídly a vyspělými informačními technologiemi. Symbolem Estonska, jak Lotyši uvedli, je slovo *bussiness*. Klasickými asociacemi spojenými se státem byla jeho velká města, jako Tallinn a Tartu, rovněž tartuská univerzita nebo ostrovy – jmenovitě soustroví Saaremaa, které sehrálo svou historickou roli. Litevci zmiňovali i specifickou architekturu, která se od té litevské liší. K dalším asociacím patří přístavy a trajekty, suvenýry typu likér *Vanna Tallinn* či v Pobaltí známá bankovní síť – Hansabank. Jak si můžeme povšimnout, jde o asociace v podstatě moderní, související s obrazem Estonska utvářejícího se po znovuoobnovení státnosti.

Estonci jsou vnímáni jako národ patriotů, kteří neopomenou za každé situace pochválit vlastní zemi, a byli označeni také jako sebevědomí. Jako svou nejtypičtější vlastnost vidí Estonci skepticizmus. To koresponduje se zdrženlivostí, rezervovaností a opatrností, jež uvedli. Nejsilnější stereotyp ve směru k Estoncům je pomalý životní styl, někdy dokonce zmiňovaná přímo pomalost. Jak na lotyšské, tak na litevské straně existují vtipy na toto téma. Vysvětlení pro ně může souviset na příklad s dalšími nalezenými vlastnostmi – Estonci jsou dle Lotyšů a Litevců zacílení, odhodlaní, rozumoví a jednají v podstatě na základě úsluví „*Dvakrát měř, jednou řež.*“ Ve výčtu zmiňovaných vlastností Estonců by neměly chybět ani odpovědnost, preciznost, chladnokrevnost a zacílenost.

Estonci a Litevci vnímají Lotyšsko jako zemi, která v současné době čelí velkým hospodářským problémům. Můžeme mluvit spíše o vztahu Estonců k Lotyšsku a Litevců k Lotyšsku, protože zde existují trochu jiné postoje, je tedy vhodné zmiňovat je zvlášť. Pokud bychom měli uvést pozitivní stereotypy ze strany Litevců, zmínili bychom, že Litevci stejně jako Lotyši cítí příbuznost litevštiny a lotyštiny a že vlastní jedinečné etnokulturní dědictví.

Téma folkloru – což je téma živé především v době národního obrození, ale velice oblíbené i v současné době a mající tak něco společného se vznikem národa, ale i jeho znovunabytou svobodnou existencí po obnovení moderního státu – je se stejnou intenzitou vnímané ve všech třech pobaltských zemích jako ryze vlastní bohatství. Lze tu spatřit uvědomění si vlastní regionální jedinečnosti, chápání originality pobaltského prostředí a vzácnost duchovních památek a zvyků dochovaných v rámci Evropy. Málokde v Evropě je studium etnokultury tak oblíbené a rozšířené ve veřejném povědomí – mluvíme o příbězích předkřesťanské společnosti, o jejich zvycích a obřadech, a málokde jsou legendy a folklor do takové míry součástí kolektivního vědomí, že by se na něj tak jistě dělaly aluze v kulturním světě. Oblíbená je také domácí literatura a kultura. Je zřejmé, že pocit ohrožení souvisí s vnímáním exkluzivity vlastního přežití. Také solidarita a osudy zemí ve 20. století je pojí v jeden region, podobné politické scénáře v 90. letech 20. století ukázaly na podobné touhy a představy.

Litevci, ale stejně tak Estonci, mluví o informační izolovanosti ve vztahu k Lotyšsku, což zároveň považují u země, s níž oba národy spatřují takovou podobnost, za téměř nemyslitelné. U Litevců je zdůrazňován jazyk, folklor a příbuznost národů, u Estonců jsou vyzdvihnuty historické osudy. Stejně jako u Estonska, i u Lotyšska byly hlavními asociacemi spojenými se státem města – především Riga (to byla vůbec nejsilnější asociace jak u estonských, tak litevských respondentů), poté přístav Ventspils a Jurmala. Z dalších znaků země byly zmíněny vývozní produkty typu Laima a Káruma, Rižský balzám, vodní parky, sledi a šproti.

Lotyši jsou dle Estonců i Litevců emotivní a temperamentní. Z autostereotypů Lotyšů je třeba zmínit trpělivost a schopnost snášet příkoří. Se stejnou klasifikací jsme se potkali i na straně Litevců, kteří označovali Lotyše za odolné, trpělivé, až s nedostatkem iniciativy, což se do jisté míry vylučuje s předchozím sdělením o jejich temperamentu. Ve vztahu Litevců vůči Lotyšům byl zdůrazněn religiózní prvek, tedy že jsou luteráni. Ale ještě daleko více zmiňovali Estonci a Lotyši, že jsou Litevci katolíci.

Také u Litvy je zapotřebí odlišit stereotypy, které o Litvě uváděli Estonci od těch, co předložili Lotyšši. Jako nejsilnější estonský stereotyp týkající se Litevců je pocit, že Litevci jsou spíše vázání kulturně a nábožensky na středoevropský prostor a jsou podobní Polákům (i když Litevci sami mají spíše negativní postoje k Polákům a s tímto spojením s Polskem by se neztotožňovali). Lotyšši naopak vnímají kulturní a jazykovou spřízněnost s Litvou. Zjistili jsme, že Litevci nejčastěji pojí svou zemi s vlastí, domovem a rodištěm, dalšími myšlenkami ale také byly chudoba nebo korupce. Lotyšši si také vybavili obchody *Maximu a Drogo*.¹⁹²

¹⁹² Můžeme připodobnit k supermarketu Tesco nebo drogerii DM v České republice.

Použité zdroje

- AIVARE, Katri. *Mutual Stereotypes in Latvia and Estonia* [online]. University of Tartu, 2009
- BERG, Eiki. Chapter 3 : Where East meets the West? Baltic States in Search of New Identity. In HAYASHI , Tadayuki; HIROSHI, FUKUDA. *Regions in Central and Eastern Europe: Past and Present* [online]. Slavic Research Center, 2007
- BOLDĀNE, Ilze. Latvians' Ethnic Stereotypes : Regarding the Ethnic and Cultural Minorities of Latvia. In *Pro Ethnologia 15 : Multiethnic Communities in the Past and Present* [online]. Tartu: Estonian National Museum, 2003
- DAUGIRDAITĒ - SRUOGIENĒ, Vanda. *Lietuvos istorija*. Vilnius: „Vyturio" leidykla, 1990
- DZVONKAITĒ-KOIVULA, Virginija. Multilingualism, social anchorage, social participation and social group identification in the Baltic countries in the beginning of the 1990s. In LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World:Sea, Region and Peoples*. Berlin: BWV, 2005
- GERUTIS, Albertas. *Lithuania: 700 years*. New York: Manyland Books, Inc., 1969
- HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: Požadavky a cíle národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: NLN, s.r.o., 1999
- JUKNEVIČIUS, Stanislovas. *Post-communist Lithuania: Culture in transition*. Vilnius: Culture, Philosophy and Arts research Institute, 2005
- KASEKAMP, Andres. *A history of the Baltic States*. UK: Palgrave Macmillan, 2010
- KIVIRÄHK, Andrus. Muž, který rozuměl hadí řeči. *Eastonsko, nebo westonsko?*. Plav - měsíčník pro světovou literaturu. Praha: Splav!, 2010
- KLUSÁKOVÁ, Luďa. Et al. Namísto úvodu: „My“ a „oni“ - náčrt teoretické reflexe problematiky. In KUBIŠ, Karel. *Obraz druhého v historické perspektivě II. : Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003
- KREKOVIČOVÁ, Eva. Medzi autoobrazom a heteroobrazom. In *Etnické stereotypy z pohľadu rŕznŕch vŕdnŕch oborŕ*. Brno: Etnologický ŕstav AV ŒR Brno, 2001
- LEHTI, Marko. Introduction : Towards Vague Narratives of a Baltic Sea Area. In LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World:Sea, Region and Peoples*. Berlin: BWV, 2005
- LIULĒVIČIUS, Vŕjas Gabriel. Elective Ethnicity : The Phenomenon of Chosen National Identity in the Modern Baltic World. In LEHTI, Marko. *The Baltic as a Multicultural World:Sea, Region and Peoples*. Berlin: BWV, 2005
- MACURA, Vladimŕr; ŐVEC, Lubomŕr; ŐTOLL, Pavel. *Dŕjiny pobaltskŕch zemŕ*. Praha: Lidovŕ noviny, 1996
- MAURIŔA, Zenta. Bŕlŕ roucho – lotyŕskŕ pojetŕ svŕta. Plav – měsŕčník pro svŕtovou literaturu. Praha: Splav!, 2007
- PLAKANS, Andrejs. *A Concise History of the Baltic States: Five decades of transformation*. New York: Cambridge university press, 2011
- ŘEZNŕK, Luboŕ, et al. Zemskŕ patriotismus mezi stavovstvŕm, modernizacŕ a vnŕjŕm ohroŕenŕm; Litva pŕed rokem 1795 a moŕnosti jejŕ komparace s Krŕlovskŕm Pruskem. In

KUBIŠ, Karel. *Obraz druhého v historické perspektivě II. : Identity a stereotypy při formování moderní společnosti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003.

ŠUVAJEVS, Igors. Co jsou Lotyšši?. Plav – měsíčník pro světovou literaturu. Praha: Splav!, 2007

TESAŘOVÁ, Jana. *Kapitoly z lotyšskej a estónskej literatúry a kultúry: Moje knihy nesposobujú zemetrasenie*. 1. vyd. Bratislava: SAV, 2001

TRINKUNIENĖ, Inija. Ethnic Relations and Stereotypes. In TALJUNAITĖ, Meilutė. *Changes of Identity in Modern Lithuania*. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, 1996

UHLÍKOVÁ, Lucie. Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů. In *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001

WALAS, Teresa. *Narody i stereotypy*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 1995

ZÁJEDOVÁ, Iivi. *Pobaltská regionální spolupráce: Kooperace v regionu v letech 1991–1997 očima estonské politické historiografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006